MERIDIANE

Lei 1,50

MOHAMMED DIB ★ LA CAFENEA

MOHAMMED DIB

LA CAFENEA

EDITURA DE STAT
PENTRU LITERATURA ȘI ARTA

ÎN COLECȚIA „MERIDIANE"

AU APARUT :

F. M. Dostoievski : *Nopți albe*
Galina Nikolaeva : *Povestea Nastei Kovșova*
Vera Panova : *Serioja*
Boris Bednîi : *Bătrînii*
Din Lin : *Inundația*
* * * *Zeița de jad și alte povestiri ale scriitorilor chinezi*
Zofia Nalkowska : *Profesorul Spanner*
Branislav Nușici : *Anii de școală*
Ludwik Askenazy : *Cienfuegos (O sută de văpăi)*
Jiri Marek : *Turnul Babel*
Sarkadi Imre : *În pustă*
Kliment Tacev : *Fratele*
Thomas Mann : *Mario și vrăjitorul*
Egon Erwin Kisch : *Doctorul Becker la porțile raiului*
Stefan Heym : *Lista neagră*
Anna Seghers : *Primul pas*
" " *Nunta la Haiti*
K. W. Schweickert : *Cineva a cerut vin roșu*
Krishan Chandar : *Cînd vorbesc statuile*
* * * *Idilă în Cașmir și alte povestiri ale scriitorilor indieni*

Meridiane

MOHAMMED DIB

LA CAFENEA

În romînește de
VLADIMIR STREINU

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURA ȘI ARTA

Din volumul :
Mohammed Dib
AU CAFÉ
Gallimard
Paris, 1955

Mohammed Dib e un tînăr scriitor algerian de limbă franceză, autorul trilogiei „Algeria", din care primele două volume — „Casa cea mare" și „Incendiul" — vor vedea în curînd lumina tiparului și în limba romînă.

Culegerea de față cuprinde cea mai mare parte din nuvelele publicate în volumul „Au café", apărut în anul 1955 la „Gallimard", în care autorul dezvăluie cîteva aspecte tipice din viața poporului algerian, asuprit de colonialiștii francezi.

LA CAFENEA

Era tîrziu; mă întrebam dacă nu trebuia să plec din cafeneaua aceea zgomotoasă și posomorîtă. Singur la o masă, mă uitam în jurul meu la grupurile care flecăreau și fumau fără întrerupere. Cufundați într-o atmosferă întunecată, jucătorii își izbeau dominourile ca și cînd ar fi plesnit din bici, ceea ce cu timpul te scotea din sărite. Pereții erau acoperiți cu dîre unsuroase, iar mai sus, pînă în tavanul negru de funingine, tencuiala galben-închis părea și mai murdară. De-a lungul pereților se înșirau bănci de lemn, lungi și încăpătoare, putînd cuprinde pînă la zece inși, în timp ce scaune vechi și prăfuite, de pai, zăceau prin mijlocul sălii. O pîclă de fum gros

învăluia totul şi, sub lumina albă a globurilor, se subţia încetul cu încetul într-un abur împrăştiat şi acru.

Mă uitam spre uşă ; o ciudată greutate mă ţintuia locului. Afară, cerul era apăsător şi întunecat. Cu un urlet surd şi neîntrerupt, vîntul frămînta înalţii arbori din piaţa beilicului, pierduţi în întuneric. Nu mai avui puterea să plec.

Mă ghemuii în colţul meu ; o toropeală călduţă, năvalnică, o sfîşietoare nesiguranţă îmi învăluiră sufletul, în timp ce continuam să mă gîndesc la noaptea aceea duşmănoasă, umedă, care înăbuşea oraşul. În cafeneaua aceea, plină de fum gros, în care oamenii se vînzoleau necontenit, aveam cel puţin un adăpost, putînd să gust din senzaţia sănătoasă a odihnei. Nu se aflau aci decît nişte bieţi oameni săraci, o strînsură de fiinţe fără căpătîi, precum şi felahi dezrădăcinaţi, fugiţi de la ţară, uşor de recunoscut după feţele lor cu trăsături aspre, arse de soare şi adînc brăzdate. Aveau, cu toţii, aceeaşi înfăţişare sărăcăcioasă. Zăceau aci, înăuntru, tot atît de nefolositori şi schilozi ca şi scaunele şchioape. Făcea excepţie, totuşi, un omuleţ vîrît

pînă în gît într-o *gelaba* albă de lînă, altfel îngrijit şi curat, a cărui prezenţă părea uimitor de nelalocul ei în vizuina asta, în care se amestecau, de-a valma, haine ponosite, *şeşia*-uri slinoase, burnuzuri şi mantăi zdrenţuite.

Ca mai toţi dintre cei care se aflau acolo, îmi omoram şi eu vremea. Ştiam, totuşi, că acasă mă aşteptau copii, că mă aştepta nevasta. Ei, şi ! De cîteva zile nu le mai dusesem nimic de mîncare, de cîteva zile nici o lescaie nu-mi mai picase în buzunar. Aşa că preferam să rămîn la cafenea.

Ploua ; se întunecase de mult. Vîntul bătea cu învolburări îngheţate, iar eu mă ghemuiam în colţul meu, amorţit, încercînd să uit tot, în afară de această plăcută căldură care mi se cuibărise în trup. Mă chirceam în mine însumi ca s-o ţin cît mai strîns, în timp ce în jur clocotea viaţa fremătătoare a cafenelei. Cu multă răbdare, aşteptam şi eu ; aşteptam ca oboseala să doboare copiii, să le închidă ochii din care se ridica o întrebare mută, îngrozitoare, totdeauna aceeaşi, de îndată ce mă vedeau întorcîndu-mă. Aşteptam ca somnul să le înmoaie bietele lor mădulare fi-

rave, să aştearnă pe obrăjoarele lor şterse, încenuşate parcă, semne, în sfîrşit, de odihnă. Aşteptam ca nevasta, obosită de veghe, să se culce. Aşteptam.

Afară, întuneric, umezeală pătrunzătoare, rece. Vuietul vîntului devenea şi mai asurzitor, iar uneori ploaia izbea puternic şi repetat barăcile beilicului care se zăreau, nedesluşit, rezemate unele de altele. Sufletul meu se îngrămădise tot pe senzaţia de căldură înviorătoare, pe care mi-o da acea cafenea, în care mă aflam la adăpost sigur. Totuşi, mica flacără care se aprinsese în mine continua să se topească pe-ndelete. Prin geamurile aburite, căutai să despic întunericul. Deodată, mă înfiorai: „Se împlinesc trei ani de cînd o duc aşa, gîndii. Trei ani de cînd trăiesc cu teama de-a mă întoarce acasă." Şi privii drept în întuneric. In acea clipă, mi se păru că o mutră respingătoare de beţivan îmi rînjeşte enigmatic şi nepăsător.

Freamătul stăruitor al stropilor, nevăzuţi, de ploaie deştepta în mine gînduri negre. Fără îndoială că imaginaţia mea zgîndărită, copleşită, se juca, ridicîndu-mi înaintea ochilor închipuirile bolnave, ciudatele ei fantasmagorii. Orice ar fi fost, în timp ce ploaia bătea pe acoperişurile barăcilor, în timp ce vîntul fluiera pe o strună de nelinişte şi geamăt, iar răbufnirile lui năprasnice răsunau, cu deznădejde, într-una, ceva afară din cale de chinuitor, de obositor pînă la sfîşiere, punea stăpînire pe mine, ceva care mă îndemna să fug dracul ştie unde.

Priveam, astfel, ţintă la uşă, prefirînd în minte gînduri morocănoase, prins mereu între dorinţa de a pleca şi nevoia de neînvins de a-mi prelungi, cu cîteva clipe încă, acest răgaz, cînd, împingînd uşor un canat, ca şi cînd nu l-ar fi ajutat puterile, un bărbat se strecură înlăuntrul cafenelei. Ce dracu!... Un munte de om şi să intre aşa, în vîrful picioarelor! O dată înăuntru, rămase lîngă uşă, nemişcat. Cuprinse cu o uitătură adîncă, nesuferit de absentă, sala, lumea, pereţii; uitătura asta mă tulbură.

În atmosfera de zăpuşeală a cafenelei, el se simţi, pe semne, deodată mai bine; umerii, ridicaţi în sus, i se îndreptară încetul cu încetul. Bărbatul era voinic, avea un piept lat; părea să fi împlinit, dacă nu chiar să fi trecut de patru-

zeci de ani. Dar cum se făcea că avea o barbă atît de căruntă? De n-ar fi fost îmbrăcat europenește, l-aș fi luat, din cauza bărbii, drept un adept al sectei *derkaua* [1]. Pe lîngă asta, avea un frumos chip slab, unul din acele chipuri alese și blînde, dar însemnate de asprime și chiar de tristețe, cum au deseori țăranii care trăiesc în vecinătățile imediate ale orașului.

Ochii săi clipiră puțin, înțepați de fum sau de lumina crudă a becurilor electrice goale, spînzurate ca niște pere, de cîte un fir. Peste tot, rotocoale de fum se destrămau în aerul încărcat al sălii. O larmă de nedescris, străbătută de strigăte, de chemări, de vorbe nedeslușite, de rîsete, se ridica neobosită, ca într-un fel de isterie generală, tulbure și asurzitoare.

Expresia ce se citea pe chipul bărbatului era tot atît de neobișnuită ca și aceea a căutăturii; s-ar fi spus că venea dintr-o țară depărtată, că nu cunoștea nici limba, nici obiceiurile oamenilor care-l înconjurau și că, din această cauză, se

[1] *Derkaua:* grup de discipoli ai șeicului Derkaui, care au rituri mistice deosebite: organizați într-o sectă puternică, ei au jucat, în diferite epoci, un important rol politic.

mulțumea, așa cum și făcea, să privească îndelung ființele și lucrurile, fără nădejde de comunicare cu ele. „La urma urmei, îmi zisei, fără îndoială, nu este decît cine știe ce nefericit venit să cerșească, în ciuda orei tîrzii." Lipsindu-i deprinderea, pe semne că nu îndrăznea să întindă mîna. Și voia, de asemenea, să profite, poate, de căldura binefăcătoare, înainte de a se cufunda din nou în noaptea haină.

Chibzuind astfel, băgai de seamă că, oricum, el n-avea înfățișarea unui cerșetor și nici a unei haimanale. Hainele lui de postav castaniu nu erau noi, dar erau încă destul de bune și, recunosc, mai arătoase decît ale mele; încălțămintea pe care o purta părea, de asemeni, în bună stare.

Atunci, ca și cum s-ar fi dezmorțit, înaintă spre mese. Își lăsă asupra mea ciudata lui privire, înaintă spre mine, călcînd ferit, ca pe pîslă. Ajuns în fața mesei mele, împinse ușor, aplecîndu-se cu grijă, una din micile bănci ce se găseau acolo și se așeză de-a dreptul, fără să ceară voie.

— Domnul să-ți ajute, zise el în chip de bună ziua.

Vocea îi era obişnuită, dar parcă o acoperea un văl, ceea ce îi da un sunet stins. Îşi aşeză un cot pe masă, ferindu-se de lăcăria murdară care se întindea pe alocuri. Masa de lemn se cumpăni sub greutatea lui. Îşi retrase cotul şi-şi puse amîndouă mîinile pe genunchi, scoţînd pieptul în afară. În tot acest timp, privirile îi rămaseră pironite asupra mea. Acum, că se apropiase, vedeam că ochii lui, de un albastru cenuşiu sub sprîncenele-i ţepoase, aşa larg deschişi cum erau, aveau un nu ştiu ce visător. Cercetaţi astfel de aproape, îşi pierdeau uluitoarea lor fixitate. Vecinul meu rămase cîtva timp tăcut.

Uitînd cu totul de prezenţa lui, mă cufundai din nou în gîndurile mele. Începui să mă gîndesc la feţele gălbejite şi slăbănoage ale copiilor mei adormiţi, care-şi pierduseră orice nădejde de a mă vedea întorcîndu-mă. Bărbatul de alături tuşi într-un anume fel. Înţelesei că voia să-mi vorbească.

— Frate, viu de la puşcărie, mă informă el, cu glasul înăbuşit.

Mă dumerii dintr-odată. Cum de nu înţelesesem de la început? Că venea de la puşcărie, se

vedea cît de colo. Umbletul său alunecător, tăcut, felul supus de a călca, ochii lui care păreau a sorbi tot ceea ce vedeau, vocea cumpănită, stinsă... De bună seamă! Totul arată cu prisosinţă pe omul care a petrecut îndelung, poate ani, în umbra apăsătoarelor ziduri ale puşcăriei. Cum de nu ghicisem mai curînd?

Un gînd neliniştit mă tulbura. Hotărît, acest om venise spre mine cu scopul de a cere un ajutor, o pomană cît de cît. Dar, în buzunar n-aveam decît cei cîţiva franci, cu care mă gîndeam să achit ceaiul consumat cu două ore mai înainte. Paharul chiar şi dispăruse de pe masă, ridicat de ospătar. Acesta, cunoscîndu-şi bine muşteriii, socotea de prisos a mai lăsa paharele pînă ce i se va face plata.

Mă uitai la tovarăşul meu. Ştiind că nu-l pot ajuta cu nimic, mă pregăteam să-i întorc spatele, arătîndu-i nemulţumirea mea, astfel încît să vadă că nu e chip de a lega vorbă mai departe. Pe loc, îmi fu ruşine de mine însumi. Îi aruncai, atunci, priviri mai încurajatoare. Eram chiar pe punctul de a-l descoase asupra pricinii care-l băgase în puşcărie, dar mă oprii la vreme.

Deodată, cum, nu ştiu, mă revăzui la Paris, cînd, de mult de tot, plin de iluzii, mă dusesem, ca mulţi din compatrioţii mei, să găsesc mai uşor de lucru. Tocmai sosisem. Noroc că-mi luasem toate măsurile: aveam la mine tot ce pusesem deoparte, o sumă — zău — rotunjoară, care trebuia să-mi îngăduie să trăiesc fără griji cel puţin două luni în acest Paris pe care nu-l cunoşteam. Treceam într-o zi pe o stradă necunoscută, cînd fui oprit de un omuleţ, un francez, scurt în picioare, destul de rotofei, purtînd pe capu-i lunguieţ o claie lînoasă, roşcată şi atît de creaţă, încît ai fi crezut că, nu de multă vreme, îşi pîrlise părul la foc. Îmi întindea două bilete galbene de metrou. Ceea ce m-a izbit numaidecît a fost căutătura lui. Semăna leit cu aceea a bărbatului pe care-l aveam în faţă în clipa aceea, la cafenea. Roşcatul îmi zise:

— Domnule, nu vreţi să-mi cumpăraţi biletele astea două? Am ieşit de la închisoare şi n-am o chioară.

Fără să spun nimic, scosei nişte bani din buzunarul drept al hainei în care ţineam ceva mărunţiş pentru cheltuielile de peste zi. I-i dădui

şi, ca un dobitoc, primii biletele de metrou. Dar de-ndată ce mă răzgîndii, voind să-l strig, pentru a i le da îndărăt, el se şi făcuse nevăzut.

A trecut timp de atunci. Acum, mă aflam din nou în Algeria şi eram iar fără ocupaţie... dar să trecem peste asta.

Aşezat în faţa vecinului meu de masă, mă întrebam acum dacă vreun semn tainic nu mă punea, cumva, în atenţia oamenilor de acest soi, atrăgîndu-i spre mine. Începui să-l descos:

— Cît ai stat la închisoare?

— Cinci ani, îmi răspunse liniştit.

Mărturisesc că ceva caraghios îmi trecu prin cap, în acea clipă. „Iată, se împlinesc trei ani de cînd eu mă zbat după lucru, iar ăsta n-a avut, la urma urmei, nici o grija cinci ani în şir.“ Din acel moment, ardeam să aflu cum de ajunsese în puşcărie.

Băgai de seamă că interesului pentru el, i se adăuga un început de simpatie. Nu mi-a fost niciodată teamă în faţa cuiva, oricine ar fi fost el. La drept vorbind, nici chiar un ucigaş nu este o fiinţă cu desăvîrşire pierdută.

Pentru oamenii de acest soi, consideraţi, de

regulă, drojdia societății, ceea ce ar fi mai de grabă de temut este tocmai o pedeapsă prea grea, care ar putea stinge în ei scînteia omeniei și ar putea ucide în sufletul lor năzuințele mărinimoase, prefăcîndu-i în fiare sălbatice. Dar, în acest necunoscut, descopeream ceva cu totul deosebit, ceva neobișnuit, care ațîță curiozitatea.

Îi aruncai o privire. Ținea ochii închiși. Era, într-adevăr, un om frumos; barba căruntă, creață în spic, răsfirată deopotrivă în jurul obrazului, îi ședea minunat, dîndu-i o înfățișare de spiritualitate, ce ar fi greu de spus în cuvinte. Cînd, după o clipă, își deschise ochii, îndreptă asupra mea o privire blîndă și jalnică. Fui mișcat: curiozitatea făcu loc unei impresii care, pentru mine, era cu totul nouă și neplăcută. Mai mult ca să mă aflu în vorbă și mai ales ca să scap de tulburarea care pusese stăpînire pe mine, rostii cuvintele care îmi veniră în minte mai întîi.

— Iartă-mă, aș vrea să-ți fac cinste cu un pahar de ceai, dar n-am bani. Afară de ăștia, cu care să-mi plătesc ceaiul consumat.

Îi arătai, în podul palmei, amestecați cu scămuri, cu firimituri murdare de pîine și fire de tutun, cei cîțiva franci pe care îi pescuisem într-un buznar.

— Cum? zise el mirat, ridicîndu-și foarte sus sprîncenele. De loc! Plătesc eu. Scuză-mă că nu m-am gîndit: nu-mi închipuiam că vrei să bei ceva...

Tocmai vream să-i răspund că nu era vorba de mine, dar el și chemase pe ospătar. La rugămintea lui de a ne aduce un ceainic mare, ospătarul, neașteptîndu-se la o astfel de comandă, păru mirat. Fu chiar gata să zică, ce? — nu se știe — apoi șovăi și se depărtă fără nici un cuvînt.

— Ei, zise cel cu care vorbeam. De ce nu? Ocazia merită, nu ești de părere? Doar nu ieși din pușcărie în fiecare zi!

Tăcu și, pînă ce ceainicul nu fu așezat între noi, nu mai scoase un cuvînt.

— Acolo, continuă el, am cîștigat bani. Căci eram puși la lucru. La plecare, mi-au înmînat toți banii.

Punînd mîna pe ceainic, se apucă să umple paharele.

— Nu cunosc pe nimeni aici. Îmi dai voie, nu?

Dar, cu toată această convorbire, ghiceam în el pe omul care n-are chef de pălăvrăgeală. Era scurt la vorbă şi de altminteri nu totdeauna uşor de înţeles. Îi spusei atunci ceva de care nu m-aş fi crezut niciodată în stare să spun unui necunoscut:

— După faţă, pari om bun...

Nu mă putui stăpîni şi adăugai:

— Nu semeni a... ucigaş.

Întorcîndu-se spre mine hotărît, se înfipse în banchetă, sprijinindu-şi mîinile pe genunchi şi zise pe nerăsuflate:

— Crezi că am ucis, iubite frate? Că sînt o fiară sălbatică? Nu, nu sînt ceea ce crezi.

Vorbi astfel timp îndelungat, fără întrerupere, închizînd adesea ochii. Rostea vorbele rar, cu o voce limpede, deşi în şoaptă; în mişcarea lor, buzele îşi dădeau la iveală desenul precis. Aş voi să-mi reamintesc toate vorbele lui. Aveau un timbru neobişnuit. Privirea lui, de asemeni, avea ceva particular; răspîndea atîta milă, încît mă copleşea. Dar necunoscutul continua să vorbească liniştit, cum niciodată nu vorbeşte nimeni despre sine însuşi.

Din această clipă, simţii că-mi pierd siguranţa. Toate ideile care-mi păruseră un sprijin solid mă părăsiră. Omul acesta de care nici nu ştiam că există acum o jumătate de ceas — cu vorbele şi privirea lui — îmi tulburase orizontul meu obişnuit, dezvăluind minciuna — da, minciuna lumii, îndrăznesc s-o spun acum — mulţumirea ipocrită care ascunde şi îmbrobodeşte viaţa. Eu, de exemplu, care nu primisem decît refuzuri brutale pînă atunci, mă împăcasem în sinea mea, acceptînd totul. De ce? Pentru ce? Foarte simplu, pentru că-mi închipuiam că totul se va aranja pînă la urmă, că nu trebuia, deci, decît să am răbdare. „Numai o dată să dau eu piept cu viaţa, îmi ziceam pentru a mă mîngîia, şi voi arăta eu ceea ce pot.“ Dar cu timpul, păcălit de sentimentul acesta de siguranţă amăgitoare, mă scufundam în fiece zi mai adînc, lăsîndu-mă tot mai mult la voia întîmplării...

Nu-i arătai nimic din răscolirea mea sufletească necunoscutului, deşi el trebuie să fi bănuit ceva.

Iată întîmplarea pe care mi-o povesti.

Omul nu voise să omoare, ci să fure. Fura

pentru întîia oară. Din cît am înţeles, fapta lui fusese determinată de foame, de lipsa de ocupaţie şi de o înspăimîntătoare plictiseală; toate acestea îl rodeau de-a valma. Faptul se petrecuse în următoarele împrejurări: într-o seară, pe cînd rătăcea fără lucru, se ivi în calea lui un camion care căra de la gară nişte cutii mari de carton. Se furişă pe la spate, spintecînd la repezeală o cutie cu briceagul. Conducătorul mergea înainte, pe lîngă cal, fără să bănuiască ce se petrecea în urmă. „Nu ştiam ce-o să găsesc, spuse vecinul meu. Cînd colo, erau biscuiţi. O adevărată pleaşcă, nu-i aşa, frate? Erau pentru lumea distinsă a oraşului. Ei bine! Îmi voi face şi eu parte, mi-am zis." Luă din biscuiţi cu amîndouă mîinile, îşi umplu buzunarele, îşi vîrî şi în sîn. Conducătorul îl zări şi se aruncă asupra lui. Acesta însă îi dădu un pumn în tîmplă. Celălalt se prăbuşi.

— Mă uit la el, zise. Stă lungit la picioarele mele, cu faţa întoarsă către mine, cu ochii ieşiţi din cap, cu gura căscată. Rămăsei năuc. Mă aplec şi încerc să-i ridic capul: e greu ca un butuc de măcelar şi-mi alunecă din mîini, cînd

într-o parte cînd în alta. Ochii lui îşi mai păstrează încă privirea mînioasă, dar care începe parcă să se şi schimbe într-o asprime de gheaţă, înspăimîntătoare. Simt că mîinile mi se umplu de sîngele care-i picură din cap. În timpul acesta camionul aleargă singur, tîrît orbeşte de cal. Deodată mă ridic şi m-apuc să urlu ca un nebun: „Hei, oameni buni, am ucis!"

Puţin timp trecu de la această fulgerătoare şi violentă întîmplare pînă în clipa cînd fu dus la comisariatul de poliţie, iar apoi la închisoare.

Vorbind, privea drept înainte. Deşi nimic nu se clintea în ochii lui limpezi, mi se păru că văd tresărind în ei flacăra jucăuşă a spaimei ce apucă pe orice om pus deodată în faţa destinului său. Fără a-şi da seama de ceea ce făcea, îşi împreunase mîinile; le strîngea şi le răsucea cu atîta putere, încît îi trozneau oasele.

— La puşcărie, reluă el, printre hoţi şi criminali, am trăit ca într-o ceaţă. Nu mai înţelegeam nimic din ceea ce mi se întîmpla; mă treceau năduşeli de spaimă din pricina gîndurilor care-mi bîntuiau sufletul. Îmi părea că noaptea le aud foindu-se pe lîngă mine, încît

mi se zbîrlea părul în cap. Am dus-o aşa mult timp; nu mai ştiam ce era somnul, nu mă atingeam de hrana ce mi se da şi care rămînea aşa cum mi se aducea. Nu luam seama decît la gîndurile care creşteau, care puiau în mine. Ce s-a întîmplat? mă întrebam fără încetare; un om trăieşte, îşi vede de munca lui şi sosesc eu, îi dau una — şi s-a terminat cu el! Ce înseamnează asta? Unde mai e viaţa? Dumnezeu l-a creat şi eu l-am omorît. Nu mi-a fost aşadar milă de sufletul lui, nici de strădania lui, nici de biata lui viaţă, nici de năduşelile trupului lui, nici de femeia care l-a adus pe lume... E ca şi cum cineva mi-ar fi dat o oaie şi mi-ar fi zis: strînge-o de gît. El e semenul meu şi eu îl omor ca şi cînd ar fi o vită.

După asta, ies din puşcărie, dar parcă sînt somnambul; înţeleg şi mai puţin, acum, ce se petrece pe lume; văd mulţime de oameni care se plimbă, se duc, vin; se frămîntă, flecăresc, cumpără, vînd, muncesc, construiesc; unii aleargă, alţii îşi pierd vremea, răbdînd de foame. Unii trec în trăsuri, iar cei mai mulţi pe jos. Dar nici unul din ei nu bănuieşte gîndurile ca-

re-mi fierb în ţeastă... „Voi începe din nou să caut de lucru, îmi zic. Voi merge să cer peste tot. Dacă nu voi găsi, voi fi din nou ispitit să fur. Cînd foamea te împinge..." Şi iar mă năpădesc gînduri ciudate. „Pot să mai omor vreunul", îmi şopteşte cineva la ureche. „Sau oricine mă poate omorî pe mine!..." Mi se pare, de atunci, că lumea se tot deşartă, din ce în ce mai mult; din mulţimea pe lîngă care trec, nu mai rămîne decît o armată de umbre străvezii, nefireşti.

Vorbi apoi de slăbiciunea omului; faţa lui de pustnic se întunecă, acoperindu-se de o frumuseţe dumnezeiască. Din nenorocire, o sminteală înfiorătoare îi licărea în priviri, iar cuvintele rostite erau grele ca şi cînd izvorau dintr-o aiurare.

— În închisoare, trăiam ferecat în mine însumi, veşnic tăcut, ocolind pe ceilalţi condamnaţi. Aceştia mă întrebau: „Hei, tu de colo, de ce eşti atît de abătut? Ţi-a murit cineva? Eşti în doliu?" Vezi bine, îmi murise. Mă gîndeam la oameni, la cum e făcută lumea. Ah, ce plăcut e timpul cînd nu ştii să faci altceva decît să-ţi

pui întrebări. Mă uitam la toți deținuții și murmuram: „Domnul să vă aibă în sfînta lui pază! Viața noastră e ușor de pierdut. Sînteți fără apărare față de lumea care vă strivește, vă calcă în picioare, vă leapădă ca pe niște lucruri care nu mai sînt bune de nimic și voi habar n-aveți." Așadar, trăiam mereu cu această povară pe suflet.

Zicînd acestea, vecinul meu oftă adînc; neștiind ce să-i răspund, mă simțeam stînjenit. Se vedea cît de colo că spusele lui erau ale unui om pe jumătate nebun, dar ele răscoleau în mine străfunduri necunoscute, deșteptînd ecouri îndepărtate și dureroase. Mă aflam pe cale de a rumega aceste gînduri, cînd el reluă, cu un fel de ciudă:

— Iată oameni care au fost aruncați la lada cu gunoi; de azi înainte vor trăi mereu pe de lături, fără a mai însemna nimic. Și pentru ce? Pentru că într-o zi au furat o bucată de pîine sau un pumn de orez. Ceea ce-i mai rău e că nici nu se gîndesc la situația lor. Iată ceea ce mă frămîntă. Și mulțime de vieți pot fi astfel sfărîmate! Gîndește-te numai la asta! Unde e

interdicția care te va feri de răul ce stă să ți se facă? Nu se află nicăieri, nu se află în nimic... Răul nu e în tine, nici în reaua ta intenție: „Am să fur", ci în lumea care face din tine un șacal urlător. Căci nu tu ești stricat, ci lumea. E ca un buboi care nu izbutește să spargă.

Cu ochii închiși pe jumătate, ca și cînd ar fi urmărit un gînd fugar, bărbatul șopti, cu o voce fără nuanță:

— Am înțeles că soarta mea e nedreaptă.

Apoi, pe negîndite, surîse. O prospețime de necrezut îi lumină fața.

— Da, îmi zise. Mă gîndesc la avocatul meu. Era unul din tinerii de astăzi: pomădat, cu prestanță, tobă de carte și ce dar al vorbirii!... Era și el un prieten al poporului. Dar în ochii acestor oameni, ce însemnăm noi? O ținea într-una: „Cine poate vorbi rău despre omul acesta? Nici un martor n-a pomenit nimic, în această privință..." Iată cum mă apăra el. De fapt, m-a apărat strașnic. Crima mea nu mi-a atras decît o mică pedeapsă: cinci ani de pușcărie. Dar după asta, ce s-a petrecut? Totul a reintrat în ordine: nu s-a schimbat nimic.

Vorbitorul se opri, își ridică paharul și sorbi o înghițitură de ceai. După aceea, își limpezi gîtlejul și urmă cumpătat:

— Pentru aceea, zic: avocații sînt un moft; apără-mă cînd am nevoie de apărare, apără-mă pînă la crimă și nu mă lăsa să ajung acolo... După, e prea tîrziu!... O dată pornit, nimeni nu mă va mai putea opri, voi merge pînă la capăt, voi alerga pînă ce voi cădea. Puteți să mă legați cobză, dar adevărul este că lumea este aceea care ar trebui schimbată, nătărăilor! Și mai ales nu mă învățați voi cum să-mi trăiesc viața; poate că aș fi în stare, așa cum sînt, să vă dau lecții în această privință. Dați-mi mai degrabă posibilitatea să trăiesc. Cum de nu înțelegeți asta? Condamnați-mă cu asprime, condamnați-mă la moarte; ar fi mai bine... Mi-e scîrbă de lumea voastră! Oamenii suferă prea mult din cauza ei. Omorîți-ne, mai bine. Dacă nu... dacă nu... brațele noastre cresc și se lungesc din ce în ce mai mult. După ce vom fi sorbit destul din această drojdie, vă vom desființa noi pe voi.

După ce vorbi astfel, recăzu din nou în muțenie. Rămase ca o stană de piatră. Pînă și trăsăturile feței i se împietriră. Această încremenire a lui, dimpreună cu tăcerea, năștea în mine, treptat — o simțeam — un fel de teamă: mi se făcu frică de vecinul meu. Căutam să-i spun ceva, dar nu găseam nimic.

Începu să vorbească tot el:

— Viață păcătoasă..., rosti el rar.

Dar nu părea să se plîngă de loc: pusese prea multă nepăsare în aceste cuvinte. În mod vădit, se gîndea la cu totul altceva. Oricum, îmi zisei: „Iată un om care a gîndit îndelung! Și a ajuns la o concluzie pe care n-o pot combate fără să mă contrazic."

Rămase tăcut. El, ca și cînd nu și-ar fi dat seama de asta, rosti încă o dată, în auzul tuturor:

— Viață păcătoasă, hm!... De data aceasta deslușii accentul de blîndețe pe care-l avea vocea lui visătoare. Nici acum nu răsună în vorbele lui vreo urmă de tînguire. Se vedea bine că necunoscutul acesta ajunsese la o luciditate senină.

O asemenea luciditate îmi fu nespus de dureroasă, și simții că, dacă voi continua să tac, voi înnebuni și eu — întocmai ca omul acesta!

În momentul acela îmi ceru voie să comande

din nou ceai. Ne aflam la cel de al doilea ceainic al nostru ; stărui.

— De ce nu? Am bani pe care i-am cîştigat la închisoare.

Se lovea cu palma peste buzunarul vestei, făcînd să zornăie monedele.

— Nu eşti grăbit, zicea. N-ai nimic de făcut, la ora asta. Aşa că, rămîi!

În seara aceea întîrziai la cafenea mai mult ca de obicei. Afară, în stradă, o ploaie întunecată şi lipicioasă ca smoala plescăia şi gîlgîia într-una.

PAMÎNTURI STERPE

Femeile îşi apărau vederea ţinînd amîndouă mîinile streaşină la ochi. Lumina sfîşia văzduhul, căzut pradă unei străluciri puternice, deşi soarele rămînea ascuns.

Curioase, ele pîndeau umbra unchiaşului care apăru la poalele urcuşului. De sus, ţarinele se rostogolesc în pantă dreaptă, apoi se arcuiesc pe nesimţite. Omul părea un cărăbuş enorm, care se căţăra mişcîndu-şi antenele prin pustiul cenuşiu.

Roşii şi galbene, cîteva case de pămînt erau aşezate de-a dreptul pe stînca ce se ivea, ici-colo, pe spinarea colinei. De jur împrejur, cîmpia se zbîrlea de paiele uscate care trosneau în

bătaia vîntului. Miriştile, înfipte în pămînt, rugineau cît vedeai cu ochii. În singurătatea aceasta, măslini despletiţi şi stufoşi îşi aşterneau umbrele revărsate.

Vizitatorul răsări parcă din pămînt, uriaş, deşi împovărat de vîrstă, sus pe creastă. Trupul îi era înfăşurat într-un veşmînt murdar şi zdrenţăros. Cu pieptul gol, plin de praf, părea istovit, nespus de obosit. „Ca şi cînd, gîndeau femeile care-l pîndeau, venea de departe, de foarte departe."

Pe drum, neluîndu-i de loc sosirea în seamă, ştrengarii se învîrteau în cerc ca nişte nebuni. Apoi începură să urle deodată, într-o explozie de veselie. Pantalonii slinoşi le atîrnau fîşii în jurul picioarelor; gălăgioasa ceată se zbenguia neobosită, absorbită de joc.

Risipiţi în toate părţile, copii mici, care cu bucile goale, care cu ochii urduroşi, supţi de roiuri de muşte, se tîrau prin ţărînă.

Cumetrele stăteau înaintea fiecărei porţi, cu pulpanele tunicii răsfrînte peste cap. Cercetau cu băgare de seamă pe străin.

Întrebîndu-l de departe:

— Ce te aduce pe aici, tătucule? se interesă una din ele.

Gîfîind, dar plin de ifose, namila începu să urle:

— Aveţi un bărbat pe care-l cheamă Tahar. Locuieşte în *deşra* [1] asta... Pe el vreau să-l văd...

Sunetul vocii gîlgîi, apoi i se stinse în fundul gîtlejului. Două femei alergară în întîmpinarea lui; oprindu-l, una îi luă toiagul, sprijinind mîna crăpată a bătrînului pe umărul ei, în timp ce cu cealaltă îl ducea de braţ.

Cîteşitrei veniră pînă lîngă case.

— Aici, odihneşte-te!

— Mulţumesc, dragele mele, răsuflă ciudata fiinţă cu o voce şuierătoare.

Celelalte femei se apropiară încet-încet şi cercetară amănunţit pe noul venit cu o privire liniştită. Din cînd în cînd certau cîinii roşcaţi care adulmecau pămîntul printre picioarele lor.

Copiii continuau să ţopăie şi să scoată ţipete ascuţite.

— Aşadar pe Tahar îl cauţi. Ce ai cu el? întrebă o ţărancă, aceea care îl strigase cea dintîi.

[1] *deşra:* sat de felahi.

Cu răsuflarea greoaie, necunoscutul înălţă capul. Zise într-un horcăit:

— Chemaţi-l. Am de vorbit cu el...

Întorcîndu-se către munte, femeia duse mîna pîlnie la gură, strigînd îndelung. Ea cîntă:

— Iaaa Ta-haar!

De două, de trei ori.

Ecoul întoarse numele aruncat în văzduh. Răspunsul sosi puternic şi adînc:

— Uah!

— Vino... Vrea să te vadă cineva...

Abia după oarecare timp sosiră şi felahii; se răspîndiră în faţa locuinţelor:

— Hei, *viejo!* zise unul. Fii binevenit. Ce te-aduce?...

Străinul nu răspunse, dar răsuflă zgomotos. Năduşeala îi şiroia încet printre cutele adînci care-i brăzdau fruntea, pe umerii obrajilor şi pe tîmple, înainte de a i se scurge în barba căruntă şi aspră ca de cîlţi. Faţa lui căpăta răsfrîngeri metalice pe care pielea neagră le făcea să pară şi mai vii.

După ce împinseră îndărăt pe cumetre, bărbaţii îl înconjurară. Aşezat jos pe-o rînă, unchiaşul îşi apucă toiagul; lîngă el, cîţiva se lăsară pe vine. Alţii aşteptau în picioare.

— Răsuflă, tătucule. Nu sîntem grăbiţi, zise unul dintre munteni.

Tot acesta făcu semn unei femei care se depărta.

— Astăzi vei rămîne în duar. Hm! dacă-ţi place?! Vei petrece noaptea aci.

Călătorul făcu semn din cap că nu.

— Pentru Dumnezeu! răspunse felahul, nu face să pleci mai departe.

Toţi îl aprobară.

În momentul acela se întoarse femeia care părăsise grupul: aducea o oală într-o mînă, iar în cealaltă ţinea o jumătate de pesmete.

— Răcoreşte-te cu apă proaspătă, zise ţăranca.

Puse în faţa oaspetelui oala smălţuită, peste care aşeză pesmetele. Apoi se depărtă.

— Nu pot rămîne, zise bărbatul. Dar iată despre ce-i vorba.

Începu să scotocească prin zdrenţele cu care era îmbrăcat şi scoase un teanc de hîrtii tipărite.

— Care-i Tahar ?...
Și privi pe felahi drept în față.
— Eu, ce este ?...
— Ție, Tahar, trebuie să ți le înmînez : așadar, iată-le. Cred că știi ce trebuie să faci cu ele.
Bărbatul pe care-l chema Tahar fu gata să se ridice, ținînd hîrtiile în mîini ; bătrînul adăugă :
— Așteaptă. Ascultă-mă, ascultați, au masacrat pe unul de la voi. Sadak. Așa-l cheamă.
Rămaseră fără cuvînt. Cîteva femei se văietară.
— Destul, se răsti un țăran. Intrați în casă !
— Duceți-vă de-l căutați, zise bătrînul.
— Unde-i ?... întrebară felahii.

*

Tahar se îndreptă către maghernița lui Bachir. În același timp ceilalți o luară în direcția arătată de străin.
— Vin și eu, zise Tahar.
Lîngă necunoscut nu mai rămaseră decît femeile.
— Ce-au avut cu el ? se văicări una dintre ele. Oh, nenorocitul !

— Ce le-a făcut ? voi să știe cea mai bătrînă.
— Nimic. Dar ați văzut.
— I hà ! țipară țărăncile.
— Vorbea despre vot, mîrîi vagabondul.
— Ce avea de cîștigat din asta !
— Voia să-i facă să înțeleagă pe ai noștri... Era în interesul tuturor. Că vom putea alege oamenii care vor vorbi pentru noi în fața țării. Dar, *acolo sus,* nu vor să audă glasurile noastre. Și iată ce se întîmplă.
— Ar trebui să ne explici, zise bătrîna.
Ea își luă vecinele drept martore :
— Nu-i așa, voi ce ziceți ? Nu-i așa, Zahra bent Mhammed ?...
— Da, lala Fatma.
— Nu-i așa, Halima, Kheyra, Alia ?
— Da, răspunseră femeile.
— Nu-i așa, Salma ?...
Salma, pe care sarcina o îngreuia făcînd-o nepăsătoare, ținuse să vină și ea să vadă pe vizitator. Pînă și Salma fu de aceeași părere. Fețele acestor țărănce erau plămădite dintr-un lut uscat, în care ochii puneau lumini limpezi. O flacără neliniștită le flutura în privire.

— Sînt mulţi cei care explică asta, fu de părere bărbatul. Dar nu-i uşor, pentru oamenii noştri, să-şi facă auzite glasurile.

Bătrînul continuă, chicotind :

— Doar nu-ţi vei închipui că legea ar putea fi de partea noastră.

Îşi cercetă mîna scorojită şi păru că meditează. Ochii i se micşorară.

— Şi sîntem milioane, zise, dus pe gînduri.

Se foi, încercînd să se ridice ; dar trebui să ceară ajutorul ţărancelor care îl traseră de mîini în sus.

Cîteva clipe mai tîrziu, umbra sa descreştea pe scoborîş.

— A băut numai apă, observă Salma. Pesmetul e neatins.

— Omul ăsta poate că n-are nici familie, nici rude, spuse cu glas tremurat Fatma. Ceea ce e destul de trist pentru o fiinţă omenească.

Şi fără să se ştie de ce, mormăi :

— Cu toţii, cît trăim, s-ar putea să avem nevoie de ajutor.

Zise apoi, ca pentru ea singură :

— Hei, sîntem toţi săraci şi peste tot e acelaşi lucru.

— Merge din duar în duar, reluă Salma. Şi dă de prieteni.

— Ne trebuie multă bunătate ca să ţinem piept nenorocirii. Dacă nu, vom deveni ca nişte fiare sălbatice.

*

Îl transportară pe Sadak pînă la Bachir acasă ; sta lungit ca şi cînd nu-l durea nimic, dar din răni i se scurgea toată viaţa.

Murmură :

— Mi s-ar putea spune c-am să mor. Totuşi, sîntem puternici.

Păru că se adresează unor fiinţe nevăzute.

— Poporul nostru e bun.

Şi trupul îi tresări. Faţa i se acoperi de o sudoare fierbinte. Răsuflă gîfîind ; fu ceva cumplit. Din acea clipă, nu mai respiră decît cu sughiţuri...

Mult timp, mult timp după aceea, zise :

— Numai prin luptă va putea poporul să se arate aşa cum este.

Vocea îi devenise iarăşi senină, liniştită. Era prea tînăr, spuse el, pentru a-i fi teamă de moarte. În tăcerea sufletului său, el regăsea, în

ciuda tuturor grozăviilor, siguranţa unei vieţi pline de nădejde. Păstra de multă vreme ideea aceasta în sufletul lui.

— Cînd vei fi vindecat... începu să-i spună Ali.

Valuri de muşte înverşunate bîzîiau, zburau şi se năpusteau asupra lui Sadak. Tahar, care şedea lîngă el, îi făcea vînt, neobosit, cu o ramură.

Ali fu întrerupt cu putere de Sadak:

— Nu pot...

De atunci, firul vorbei sale se rupse, apoi se reînnodă :

„Nu mi-e frică de moarte..." S-ar fi spus că vorbele se formau în afara lui şi alergau departe. „Ţara aceasta li s-a părut bună ? Ne-au luat-o ?... Dar neamul omenesc se trezeşte. Deschide ochii. Ei nu ştiu altceva decît să-l jignească, să-i facă rău. Nu ştiu nici măcar să moară... Cînd le va sosi ceasul morţii, voinţa de a muri le va lipsi. Se înşală singuri. Ah ! Ah !... Ei cred că sînt cei mai tari. Dar vor sfîrşi în întunericul mormîntului."

Şi rămase un moment fără să mai zică nimic.

Tahar întrebă în şoaptă pe Ali :

— Au fost înştiinţaţi toţi prietenii noştri ?

— Baba Salem vorbeşte ? întrebă Sadak.

— Nu, Tahar, răspunse acesta.

Sadak întinse braţul şi-i atinse mîna. Tahar îşi întoarse faţa şi lacrimile îi ţîşniră din ochi.

•

Cu coatele lipite de coaste, aşteptau să poată intra. Dugheana, o încăpere solidă şi joasă, făcea una cu casa : un gang croit în adîncimea colinei ducea înăuntru. Pe uşa, foarte îngustă, nu încăpea decît un singur om. De jur împrejurul acestei guri întunecate, zidul ars, ca un pămînt de olărie, era spoit cu var. Cîţiva îşi lăsară papucii la intrare.

Înăuntru, şezură jos pe pămîntul bătătorit. Alţii, ţinînd mîinele la spate, se sprijiniră de pereţi. Cinci sau şase felahi se înghesuiră pe singura bancă pe care o găsiră acolo. Un val de murmure răzbătea din maghernıţă.

Numai uşa lăsa să se strecoare înăuntru o lumină tremurătoare. Pe o tejghea şi pe nişte poliţe care se pierdeau în penumbră, stăteau, lîngă calupuri de săpun şi un vraf de pantofi de pînză, căpăţîni de zahăr. Aşezaţi de-a drep-

tul pe pămînt, saci răsfrînţi lăsau să se vadă orz, porumb, năut. În fund de tot se găsea o trecere făcută în perete, mascată de o perdea negricioasă. Cînd venea cîte cineva după cumpărături, striga, şi-apoi îl vedea pe Bachir ieşind prin această deschizătură.

Ba Hamida, bătrînul satului, sosi şi el. Văzu toată această lume; gura lui, pierdută în barba răsfirată şi căruntă, prinse viaţă. Dar nu ieşi din ea nici un sunet. Era un obicei de-al lui; molfăia într-una fără să rostească nimic.

Făcîndu-i-se loc, Ba Hamida se strecură lîngă Tahar.

Fiecare nou venit da bună ziua, trecea pragul şi arunca o privire în jur. Curînd fu greu să se mai găsească vreun loc liber.

Cu glas scăzut, Tahar începu să vorbească. Convorbirile care se înfiripaseră încetară. La început vorbi atît de încet, încît nici nu prea fu înţeles. Ochii lui albaştri, apropiaţi unul de altul, îi scăldau faţa într-o lumină puternică. Pe deasupra hainelor prăpădite, purta o bluză decolorată de bivolar.

— Ştiţi cu toţii pentru ce ţinem adunarea de

astăzi. Pentru alegeri... Şi ştiţi cu toţii cum se fac alegerile la noi. De data aceasta, l-au doborît pe Sadak. I-au dat lovitura de moarte. Ştiţi asta... Va trăi, nu va trăi? Nimeni nu poate spune ce se va întîmpla. Dar i-au făcut-o, fraţilor. Şi pentru ce? Pentru că ni s-a spus: sînteţi liberi să votaţi... Sadak explica asta fraţilor noştri. „Acum cînd avem şi noi candidatul nostru, zicea el, e bine ca felahii să ştie acest lucru." Nici zi, nici noapte nu s-a odihnit. Ca să înţeleagă toată lumea. Avea dreptate, da sau nu? Fapt este că a început să se ia la harţă cu pîndarul. Apoi a avut nişte neînţelegeri cu caidul. Era ca un leu. S-a apărat bine tot timpul. Şi leu va rămîne... Din ziua aceea, soarta i-a fost pecetluită. N-a fost zi în care să nu fi fost nevoit să se apere împotriva autorităţilor. Şi azi dimineaţă... au sosit jandarmii. Aţi văzut cum l-au lăsat?

Pătrunse cu privirea pe cei de faţă. Îşi mişca încoace şi încolo toiagul al cărui mîner era adus ca un cîrlig.

Cu o slabă tremurare în voce, reluă:

— Dacă vă vorbesc despre Sadak, este ca să vă arăt cum se fac alegerile. Iată cum se fac!

Iată cum sîntem liberi să votăm! Ceea ce i s-a întîmplat lui Sadak este pe cale să se întîmple tuturor alor noştri!... Să plecăm capul? Sîntem gata să ne supunem voinţei administratorului sau să ne îndepărtăm de biroul de vot? E uşor să pleci capul. Dar ruşinea, cum să faci casă cu ruşinea?... Aşadar, pentru un bărbat este neapărată nevoie să rămînă înfipt şi sigur pe picioarele sale.

Tahar îşi sublinia discursul cu scurte lovituri, date uşor în pămînt, cu bastonul.

Felahii nu lucrau, neavînd nimic de făcut la cîmp. La acea dată semănăturile erau făcute. Unii dintre ei stăpîneau doar nişte petice de pămînt, pe care stîncile golaşe le zdrenţuiau. Da, dar semănaseră. Orz, grîu de secetă. Ceea ce putuseră.

În vară, recolta va încăpea în cîţiva saci, vor pune-o la păstrare în pămînt, în gropi: faptul acesta da un gust aşa de sănătos şi de bun pîinii lor; şi îşi vor întrebuinţa grînele cu economie.

Dar îşi făcuseră planul fără a se gîndi la secetă. La drept vorbind, fură luaţi pe nepregătite: oricui, în locul lor, i s-ar fi întîmplat la fel, cu toată priceperea şi pretenţiile lui.

Se încredinţară atunci cu toţii că: „Seceta va mai ţine încă!..." Şi sub dogoarea nemaipomenită a soarelui, culorile vieţii păleau. Vîntul se învîrtea roată printr-o căldare de dealuri, lua în coarne grămada de munţi albăstrii, învăluia fiece copac cu suflarea lui şi-şi scutura sitele de praf peste cîmpurile ce se întindeau sub cerul uscat.

Pămîntul rămînea cenuşiu, galben... Ţarina răsturnată se întindea lacomă. Dar nimic care s-o mîntuie nu se ivea. Nimic altceva, decît această zbatere de aripi care freca aerul şi plesnea ca o pînză trîndavă de corabie.

Vîntul, soarele sleiră adîncurile ascunse şi roditoare. Sămînţa fu pierdută. Nădejdea secerişului zăcea doborîtă pe coama acestor munţi.

Oamenii ieşeau să privească îndelung cîmpul, îşi ridicau ochii la cer, apoi se întorceau zăvoriţi în ei înşişi. Rătăceau de ici-colo. Plimbau pe deasupra ţinutului priviri goale. Licărul unui cărbune aprins strălucea în luminile ochilor.

Oamenii aceştia sînt dîrzi şi cumpătaţi. Ei nu cunosc îmbunări şi nici petreceri. Aprigile lor hărţuieli cu pămîntul ţin loc de orice: de trecut,

de viitor, de bucurii, de jale... Tot ceea ce s-ar putea învăța, tot ceea ce încearcă un om în viață, e cuprins în lupta aceasta cu pămîntul.

Și să vină să le vorbească acum despre alegeri! Să le bată capul cu asemenea lucruri! Cu asemenea fleacuri și chichițe. Jandarmeria care măcelărește oamenii și apoi tot felul de chestii. Caidul, pîndarul și cei deopotrivă cu ei: blestemați fie ei cu toții! Cine era mai potrivit să judece lucrurile acestea? Vai, și dacă s-ar fi priceput îndeajuns de bine! Ei nu voiau decît să nu mai audă vorbindu-se despre asta. Cît despre rușine... despre rușine... și despre alte fleacuri și chichițe... Nimeni nu vrea să-și plece capul; asta e sigur. Omul vrea să-și poarte capul sus. Să nu avem oare altceva de făcut decît să ne lăsăm bătuți? Să ne lăsăm atunci măcelăriți. Ne vom liniști o dată pentru totdeauna! Spuneți dacă nu-i așa! Fiindcă le pare rău de votul pe care ni l-au dat, să și-l ia îndărăt. Să le fie de bine. Nu el va face să ne crească orzul.

— ...Și barem dacă biroul de vot ar fi în centrul vecin, ca mai înainte, zicea acum Tahar. Dar l-au mutat la cincizeci de kilometri de aici.

Cînd sosim acolo, zbirii, care ne recunosc, nici nu ne lasă să intrăm. Sau, cîteodată, pînă și biroul de vot e închis; sau și mai bine, nu se găsesc decît buletinele candidatului oficial. Sîntem constrînși să le luăm, sub amenințarea carabinelor. Urna va fi, fără îndoială, umplută în ultimul moment, prin orice mijloace. Trebuie să ne batem, oameni buni, să ne batem... Voi ce credeți? Dacă vrem să ieșim din întuneric... Sîntem o forță, o mare forță. Dacă nu, atunci pentru ce atîtea șmecherii; de ce ne lovesc autoritățile? De ce?

Și felahii urmau în gînd: de ce atîtea represalii? De ce atîția polițiști care patrulează peste cîmpuri? De ce atîtea percheziții la toți cei care nu sînt nici hoți, nici spioni. Da, de ce? Chiar Legiunea străină a sosit și ea la rîndul ei...

În clipa aceea, în fundul prăvăliei, prin mica deschizătură, se auzi o voce de femeie. Venea din casă.

— Sadak nu mai recunoaște pe nimeni.

Cîțiva dădură din cap fără să rostească un cuvînt.

— Nu mai apucă noaptea, șopti Ali.

In timp ce clipele se scuturau una cîte una, felahii nu se mai gîndeau decît la această moarte.

Tahar se uită la toți și înghiți. Fruntea i se încreți; simți în el ceva tare, ca un fel de nod. Dar, după ce-și mai reveni, încordîndu-și mușchii, continuă:

— Noi, oamenii din munții aceștia, sîntem de părere că țara întreagă trebuie să se ridice și să-și scuipe disprețul în fața asupritorilor.

Brazda trasă se urmă în linie dreaptă.

— ...Se poate oare ca ocările, lovirile și toată fierea pe care ne fac s-o înghițim să nu schimbe nimic! Trebuie oare să-i lăsăm să-și facă de cap, numai ca să nu avem de-a face cu ei!

*

Tahar pătrunse în mijlocul celorlalți cu greutate. Acest om de munte, care se afla în puterea vîrstei, vorbea de fiecare dată cînd era de vorbit, tuturor, ceva deosebit de însemnat. Dacă se încumeta să ia cuvîntul, el lovea adînc și puternic ca și cînd da cu tîrnăcopul. Înțelese că nu mai era nimic de adăugat.

Ali se ridică.

— Poate că nu sînteți toți de aceeași părere asupra celor spuse de Tahar. În inima voastră, gîndiți poate altfel. Și poate că s-ar și putea gîndi altfel... Deși, în ceea ce mă privește, nu cred să mai fie alte feluri de a gîndi. Putem noi susține că asemenea lucruri nu ne privesc? Se varsă sîngele nostru, nu altul. Să chibzuim bine... Dar sînt lucruri pe care voi le știți...

— La urma urmei n-aveți decît să spuneți tot ce vreți! strigă o voce pornită.

Era Ba Hamida care se amesteca astfel în vorbă.

— Tahar a explicat totul, se împotrivi el iar, și asta-i de-ajuns. Trebuia să se oprească din vorbit: s-a oprit din vorbit. Acum ce-i de făcut?

Tahar înălță capul și țintui cu privirea pe toți cei de față. În ochii lui apăru o rază luminoasă; iar lumina aceasta se revărsă asupra tuturor bărbaților adunați acolo. De la locul lui, de lîngă tovarășii lui:

— Vedeți aceste imprimate, zise el, colo pe tejghea? Sînt buletinele noastre de vot. În noaptea asta ele trebuie să fie împărțite vecinilor noștri din ținut.

Tăcerea se întinse, iar el continuă:

— Chiar dacă voi nu sînteţi de aceeaşi părere, nu se poate să nu ne daţi o mînă de ajutor.

*

În toiul nopţii care acoperă cîmpurile, răsuna un zgomot de pietre rostogolite.

— E drept atunci că nu vrei să te însoţească nimeni dintre noi, Ba Hamida?

— Nu, n-am nevoie de nimeni, zise bătrînul.

— E primejdios. În timpurile astea singur...

Rîsul brusc al lui Ba Hamida răsună în noapte.

Ceilalţi păstrau tăcere. Umbrele lor se topeau în întuneric.

Bătrînul vorbi din nou:

— Ştiu unele drumuri pe care ei nu le-ar găsi nici ziua-n amiaza mare.

— Da, desigur.

— De fiecare dată cînd noaptea se lasă, reluă Ba Hamida, ţara redevine a noastră... Se întoarce iar la noi.

— Ar trebui să fie aşa şi ziua, fu de părere cineva.

Oamenii nu se vedeau, dar fiecare simţea căldura celuilalt.

— Prin luptă, zise unul.

— Rămîneţi cu bine!

Ba Hamida se şi îndepărta.

— Cei de sus se poartă ca nişte criminali, rosti tare un felah.

Şi ca şi cînd n-ar fi spus destul:

— Ne sfîşie şi ne prăpădesc, adăugă.

Din întuneric, i se răspunse:

— De ce? Pentru că poporul se trezeşte. Atunci ei tremură. Şi de furie, lovesc.

Recunoscură cu toţii vocea lui Tahar.

— Dar îşi cheltuiesc puterea în zadar. Facă ce vor, partida tot pierdută e pentru ei. Nu ştiu decît să taie în bucăţi lumea şi să nu-i lege rănile. Toate faptele lor sînt duse de gîndul de a face rău. Nu se va găsi nici o putere să schimbe răul în bine... Răul acesta îi va sfîşia, îi va descompune...

— Şi noi îi vom îngropa, puse punct vocea lui Tahar.

Doi cîte doi, porniră să străbată ţinutul, nefăcînd mai mult zgomot decît răsuflarea pămîn-

tului. Porniră să trezească țăranii din întreaga cîmpie. Aceștia se zăvoriseră în colibele lor; vestitorii băteau în uși. Flacăra tremurătoare a cîte unei făclii lumina, într-o izbucnire neașteptată, fețele felahilor. Se și recunoscuseră între ei după voce. Din întunericul de nepătruns, numai figurile li se desprindeau, mîngîiate de dulcea atingere a luminii. Vizitatorii înmînau hîrtiile și apoi se cufundau din nou în taina nopții.

*

Cei doi fîrtați se întorceau în sat. Fiecare potecă, fiecare piatră a drumului le erau cunoscute; puteau să înainteze cu ochii închiși. Merseseră îndelung, neobosiți, ca și cînd noaptea ar fi desființat depărtările.

Cît a ținut drumul, nu schimbaseră decît cîteva cuvinte scurte; fiecare dedat gîndurilor sale, asculta vocile liniștite dinăuntrul său. Împrejur, noaptea furioasă, vîjîitul vîntului pe creste... Aceleași nesfîrșite și blestemate prevestiri de moarte, de spaimă și de sînge vărsat urcau în ei. Cîteodată, aducerea aminte a morții lui Sadak le pustia sufletul ca o învolburare

întunecată. Totuși, cel mai tînăr dintre ei, Laarej, percepea o armonie plină de avînturi, de vlagă primăvăratică și de necunoscută dulceață. Înainte de a fi părăsit cătunul, nevasta lui, Salma, fusese cuprinsă de dureri.

Cînd ajunseră pe vîrfurile pierdute și singuratice de unde plecaseră, Laarej văzu lucind un licăr de lumină în depărtare.

— Sînt de părere că noaptea asta nu va trece fără să aducă ceva nou, îl înștiință el pe Tahar. Uită-te, la mine acasă stau de veghe. Toate nevestele se află acolo și cu siguranță că este și a ta.

Laarej vorbea cu un accent de încredere liniștită; Tahar îl ajunse din urmă.

Deslușeau acum amîndoi însuflețirea de care era cuprinsă coliba. Împinseră ușa.

Lumînarea împrăștia o lumină gingașă și nestatornică ce strălucea în noaptea de nepătruns a încăperii. Lîngă sîmburele acela de lumină caldă și roșiatică, se auzea ridicîndu-se o rugăciune neîntreruptă. Dudja, doftoroaia, se afla și ea acolo, Dudja care ajuta nașterile și morțile

cu aceeaşi pricepere. Aerul era greu de miresme vrăjite de tămîie şi *adad* [1].

Înfăşurate în pînzeturi care le ascundeau, în afară de obraji, pe de-a întregul, femeile stăteau strînse într-o parte a colibei, trupuri abia schiţate în cîte o crisalidă de cute largi. Feţele lor păreau sculptate de lumina care anina un chenar strălucitor pe marginea răsfrîntă a pînzei ce le acoperea capul. Tahar şi Laarej se lăsară pe vine într-un ungher, la fel ca femeile retrase în umbră.

Bătrîna doftoroaie Dudja îşi rostea fără încetare litaniile. În felul acesta şi în altele o mie, fiecare modulaţie ce-i ieşea din piept încerca să înduplece soarta. Vînturile îi ţineau isonul, însoţind-o aşa cum umbra urmează trupul: ele cîntau, abia auzit, o aspră şi rece melopee, care se risipea peste înălţimile pustii.

Mormăitul asurzitor al Dudjei se stinse. Alte voci se ridicară atunci, monotone şi tărăgănate: erau glasurile tovarăşelor ei de vîrstă şi pricepere, care se aflau aşezate înaintea Salmei. În

[1] *Adad :* rădăcină de soc ; se arde o bucăţică pentru miros, în momentul cînd femeia naşte.

acelaşi glas şi cu aceeaşi înverşunare, accentele lor se reuniră într-unul singur.

Un urlet neaşteptat se auzi şi fu asemeni unui proiectil ameţitor care spintecă noaptea.

Durerile care-o zoreau pe Salma nu păreau de loc să se mai potolească ; vaietele cumplite răsunînd iar, bătrînele tăcură. Noaptea, în mişcare ea însăşi, păru că ascultă ; se linişte, devenind plină de suspine blînde, de rostogoliri adînci, al căror zvon se revărsa cu huiet pînă departe sub zări.

Alte ţipete urmară, care cînd încetau, cînd renăşteau. Şi ceva se petrecu fulgerător. Tînăra femeie, ridicată de bătrîne, se agăţă de o prăjină ce străbătea lărgimea colibei ; i se legară încheieturile mîinilor. Cu trupul în aer, muncită de dureri, ea umplu noaptea cu vaiete sfîşietoare. Femeile îşi reluară aceleaşi jalnice litanii. Salma se zvîrcolea din ce în ce mai cumplit ; urletele ei atingeau groaza, prefăcîndu-se în tînguire.

Încă o dată litaniile se opriră. Atunci vaietul urcă într-o nouă izbucnire, urcă şi mai sus, năpădi inimile ca o negură deasă, apoi, nemăr-

ginit, se slei într-un murmur necurmat, sălbatic şi jalnic.

Bătrîna Dudja împinse bărbaţii afară. Abia trecură pragul, cînd încetă orice zgomot. Coliba rămase tăcută. Cîteva minute se scurseră astfel...

Pe neaşteptate izbucni un scîncet înverşunat. Cei doi bărbaţi intrară din nou. În timp ce cumetrele îşi reluară melopeele lor monotone, noul-născut, primit în scutece, era uns pe tot corpul cu untdelemn. Mama sta cu ochii închişi, culcată pe o rogojină. Pe obrazul ei începuse să se aştearnă o expresie care o despărţea de ceilalţi muritori ; era parcă pe marginea vieţii.

Vecinele aduseseră, în vederea acestei împrejurări, zahăr şi cafea, legate în batiste. Îndată ce băiatul fu înfăşat, sexul recunoscut şi vestit prin: you, you ! strigat în cele patru puncte cardinale — o singură femeie se însărcină să facă acest lucru şi numai de trei ori, din cauza doliului care izbise pe felahi — se răscoli vatra, se aprinseră cîteva găteje şi se prepară cafea caldă pentru toţi. Se lumina de ziuă ; s-ar fi spus, în acea clipă, că trecuse pragul un oaspete

nevăzut, asemenea unui prieten drag. Flacăra luminării păli. O aşteptare nelămurită puse stăpînire pe felahi, cotropitoare ca acea lumină de nedescris care rătăcea pe culmi.

Dudja rosti cu glasul ei de prezicătoare :

— Un Sadak a plecat, un Sadak a venit.

Încet, într-un şoptit repede şi aspru, ea se rugă :

— Ferit fie el de toate capcanele. Viaţa fie-i ca o lumină. Norocul să-l însoţească pretutindeni.

O altă cîntare, întunecată, mulţumită, se răspîndi stins din colibă. Mult timp ea se rostogoli pe munţi în prospeţimea zorilor reci, coborînd de-a lungul drumurilor mocirloase, înfruntînd vîntul care biciuia stîrpiciunea de gheaţă a podişurilor...

VERIŞOARA

Coborî singura treaptă a peronului; soarele, pentru o clipă, dogorî neobişnuit de puternic. Rămase pe loc. Îi veni parcă să se întoarcă. Dar se şi găsea aproape în plină stradă. Răsfrîngerea luminii îi înţepa ochii. Lăcrimă. Pînă în capătul celălalt, şirul de case, din faţa ei, dispărea în soare. Numai prezenţa cîtorva amănunte: o poartă, un balcon, negre, dădeau străzii înfăţişare de realitate. Mansuria, verişoara, se întoarse sub portic, făcu trei sau patru paşi... Se opri din nou. Un singur zgomot trezea tăcerea amorţită a amiezii, acela al papucilor ei uşori, pe care îi tîrşea pe lespezile mari de piatră cenuşiu-închis. Locul se afla cufundat cu totul în penumbră. Deosebea cu greu, de fiecare parte, cei doi palmieri care tremurau deasupra tulpinilor metalice. Abia îşi da seama că se aflau acolo, mereu în acelaşi loc. Înfăţişarea străzii sclipitoare îi lua vederea; lumina grea, cenuşie, îi juca în ochi. Din pricina asta îşi uitase pînă şi suferinţa. Un camion trecu pe stradă şi zidurile tresăriră. Uruitul lui puternic răsună în vid. Cu regularitate, suferinţa ei dispărea, apoi apărea brusc. Sfîrşi prin a se fixa într-un punct dureros, în piept. Zgomotul camionului, departe, nu mai era decît o vibrare pierdută. Verişoara încercă să se vaiete ca şi cum ar fi fost încă la spital; o durea de data aceasta, o durea, nici vorbă. Nu mai era îngrozitoarea deznădejde nepăsătoare. „Nu vreau! Nu vreau", atît putea geme. Se vedea silită, fără milă, să plece. Dar ea nu voia să se mai reîntoarcă la *cuadra* [1].

Durerea o slăbi dintr-o dată. Huruitul camionului încetă. Acum trebuia să se întoarcă la cuadra.

Uşa care ducea înăuntrul spitalului era vop-

[1] *Cuadra* (cuvînt spaniolesc) : grajduri.

sită verde-închis. Verişoara nu se putu stăpîni şi împinse canatul ce se deschise înaintea ei. Se trezi într-o galerie care mărginea o curte mare, pe de-a întregul pavată cu pătrate roşii. Nu înţelegea hotărîrea care o alunga de aici. Revedea aceeaşi curăţenie peste tot: curăţenia aceasta mirosind a farmacie îi devenise familiară. Clădirea nouă, în stil colonial, începuse să se părăginească. Avea înfăţişare de local public. Un simţămînt de mulţumire renăştea în sufletul Mansuriei. Să fie obligată să plece... O clipă mai înainte, era gata să spună că nu va putea; mergea acum de-a lungul galeriei mărginite de stîlpi, pipăind uşor spoiala netedă, rece, cenuşie a pereţilor. Nu mai încerca decît o nedeslușită mulţumire.

Continua să umble prin galeria cufundată în răcoare. I-ar fi aşa de recunoscătoare dacă *el* ar hotărî asupra soartei ei, dacă i-ar găsi *el* ceva de lucru: de spălat, de măturat pe jos, de curăţat geamurile... La asta se gîndea, cînd zări o mică uşă în fundul galeriei. Închisă. Nu s-ar fi putut spune ce amănunt făcea să se creadă că această uşă duce spre o boltă subterană; nu

spărgea zidul ca toate uşile. Părea mai degrabă făcută ca o tăietură. În partea de sus, la un metru de pămînt, pătrăţele, unele de culoare închisă, iar altele albe, o astupau în întregime. Verişoara se refugie în gîndurile ei. De şapte zile, ea cunoştea bine toată clădirea aceasta, o ştia pe dinafară. Peretele din stînga era zgîriat, ca şi cînd l-ar fi învărgat nişte unghii; mai sus îşi holba ochiul o ferestruică strîmtă; în fund, saloanele... Uşa se deschise. Un bărbat, cu mîna pe clanţă şi cu figura întoarsă spre încăpere, o ţinea întredeschisă. Glasul său şi încă un altul, dinăuntru, ajungeau pînă la ea înfundat, dar ea deşluşea totul: zgomotul convorbirii, accentul de veselie al vocilor celor doi bărbaţi, fără să înţeleagă însă nici un cuvînt. Erau francezi. Era medicul-şef şi un alt francez.

În acel moment, bărbatul deschise larg uşa şi ieşi, urmat de doctor. Acesta, încă tînăr, bărbierit, avea un obraz proaspăt. Trecu de ea fără s-o vadă. Dar deodată, după ce făcuse cîţiva puşi, se opri şi se întoarse.

— Tot aici eşti? îi zise el. Du-te, du-te. Nu mai sta aici.

Înțelese. Medicul-șef da din mînă; înțelegea că trebuie să plece. Nu era rău medicul-șef, știa bine asta. Ba observase în vocea lui chiar oarecare bunăvoință.

Și o lăsă locului. Porni să-l ajungă pe celălalt francez. Medicul-șef își terminase lucrul aici: nu venea la spitalul băștinașilor decît cîteva ceasuri dimineața.

Verișoara ținea într-una micul pătrat de hîrtie împăturit în podul palmei. Deodată începu să tremure. Pe neașteptate, neliniștea puse din nou stăpînire pe ea. Nu mai avea pe nimeni de văzut. Își opri răsuflarea. O apucă o sgîlțîială puternică, răscolind în inima ei valuri întunecate.

Medicul-șef o chemase de dimineață și Arăpoaica, îngrijitoarea bolnavilor, o însoțise. Cu șorțul ei alb, femeia aceasta avea oarecum înfățișarea unei europence.

— Fatma, spune-i... îi poruncise medicul-șef.

Fatma, pe măsură ce el vorbea, traducea verișoarei: „Iată, nu te mai putem ține la spital, zice medicul-șef. E greu... Avem prea mulți bolnavi, nici nu știm unde să-i mai punem. Și pe urmă, în privința ta, n-avem sală pentru contagioși... Tuberculoză pulmonară... Ține hîrtia aceasta. Medicul-șef a scris aci că ai fost îngrijită timp de șapte zile."

Verișoara nu înțelegea ce se petrecuse în capul medicului-șef. Dar de ce, de ce fusese el toată vremea binevoitor? Și de ce astăzi?... Că doar n-avea să-i impute nimic. Avea el să-i impute vreo greșeală? Ea nu-l jignise niciodată de cînd sosise. Atunci pentru ce?

— Și pe urmă medicul-șef zice... nu te mai obosi să vii din nou. Pe bolnavii care ies de aici nu-i mai putem îngriji. Nu vrem nici să-i mai cunoaștem măcar.

Își aminti că în prima zi venise s-o întrebe ce vrea să mănînce medicul-șef în persoană. I se dăduse un litru de lapte. Un litru, măicuța mea! O inundase un fel de fericire. Avea un litru întreg numai pentru ea. De cînd încetase de a mai suge la mamă-sa, verișoara nu mai gustase lapte. Și iată că acum era bătrînă. Și avea un litru de lapte numai pentru ea singură. „Va mai rămîne oare și pentru ceilalți?" se întrebase cu neliniște, atunci, privind bolnavii care se aflau în salon.

— Îţi trebuie un regim zdravăn, spusese atunci medicul-şef. Fructe, carne...

Fără de veste, o podidiseră lacrimile. Plînsese verişoara, ruşinată de făptura ei care pricinuia atîtea atenţii.

Apoi fusese primenită şi culcată într-un pat, ea, care nu-şi odihnise niciodată trupul între cearşafuri. Care nu ştia nici măcar ce este pat!

Verişoara porni pe strada înălbită de soare. Cu picioarele goale în papuci, simţea căldura drumului urcîndu-i-se pe picioare ca o cenuşă fierbinte. Zidurile răsfrîngeau nemilos arşiţa acestei amiezi de august. Oraşul cădea în toropeală. Din timp în timp, verişoara era scuturată de fiori scurţi. Nici o fiinţă nu mai trăia parcă în aceste case. Numai cîntecul greierilor, din înaltul arborilor de la spital, domnea peste aprinsa tăcere. Toată tăria zilei era cuprinsă în ţîrîitul lor neîntrerupt, în singurătatea care învăluia pe verişoară.

Acum începea să se obişnuiască cu spaima din suflet, devenită un fel de uitare, fără a înceta totuşi să o ţină trează. Putu să cugete la toate nimicurile care îi alcătuiau viaţa. Şi atunci i se

păru că o lume se zăvorea înaintea ei, o lume în care pătrunsese pe neaşteptate, ca şi cum s-ar fi înşelat asupra uşii, o lume oprită. Se va reîntoarce în cuadra ei.

În cuadra, bărbaţi, femei, găini, măgăruşi, copii, se vînzoleau cu toţii printre bordeie, vorbind, ciugulind, hîrjonindu-se, tăvălindu-se, zbierînd. Copiii umblau, cu clăile de păr ciufulite, murdari şi negri. Se fugăreau şi se înhăţau, cu furie, de guler, peste dărîmături. În mijlocul cuadrei, un morman uriaş de gunoaie, de bălegar şi de moloz, mai înalt decît celelalte, forma o movilă pe care creşteau ierburi sălbatice. De jur împrejur, aşezate în cerc, barăcile se propteau de zidul împrejmuitor. Pe la colţuri, se îngrămădeau tot felul de fiare vechi; un miros stricat se răspîndea din fierul acesta părăginit. O horă de copii jigăriţi şi sălbatici se înveselea în jurul unui puţ cu ghizdurile ştirbe, aflat în fundul curţii.

Verişoara va fi, desigur, primită de ţipetele ascuţite ale nevestei lui Eduardo, ţiganca, şi ale fiicei ei Pamela, dacă în momentul acela mama şi fata nu erau cumva pe cale să vîndă maurilor

din cartierele arabe panglici de toate culorile, tul și dantele, strigînd la fiece poartă: *Aïe, roflès! roflès!*

Cît era ziua de mare, din atelierul dogarului Salah Esseban, străbătea zgomotul ciocanului de lemn. Un foc se afla tot timpul aprins între doagele unui butoi, pe care-l cercuia. Flacăra atingea lemnul fără să-l pătrundă. Ucenici, încovoiați pe partea bombată a butoaielor, mînuiau răzătoarele.

Văzînd-o sosind în cuadra, Salah Esseban va striga, cu siguranță:

— Așadar, verișoară, ai venit înapoi? Dumnezeu mi-e martor, mă bucur că te văd! Ți-am spus eu că te vor îngriji bine acolo.

El, Salah Esseban dogarul, îi dăruise acel cuib de scînduri în care să se adăpostească.

Din senin, se trezi gîndindu-se la moarte, la moartea ei. Își zise: „Trebuie să mă duc de două sau de trei ori la Dar Sbitar, să văd pe Aïni și pe copiii ei, cît timp oi mai avea de trăit. Și-o să le spun: „Aïni, mica mea verișoară", iar copiilor: „Pe voi, pe toți, copii, vă iubesc tare mult. Dumnezeu să mă ierte, e mult de cînd

n-am mai venit să vă văd." De două sau de trei ori, nu mai mult. Biata Aïni, cu copilașii ei, cîte greutăți întîmpina ca să-și țină zilele. Apoi mă voi duce la verișoara Hasna. O dată și gata. Ea și bărbatul ei sînt bogați. Nu mă voi putea duce la ei decît o dată. Apoi mă voi întoarce în vizuina mea. Și voi aștepta moartea. Nu pentru că m-am săturat de viață. Are să-mi pară rău, cu siguranță, după toți oamenii cumsecade din lume. Dar voi spune morții: „Vino, sau dacă nu, vin eu la tine". Bineînțeles c-are să-mi pară rău după Aïni și copiii ei... Sînt bătrînă și obosită. Bătrînețea nu ucide. Nici moartea nu ucide, ci viața care-ți este dată. Se vor găsi destule suflete miloase care să-mi coasă un lințoliu și care să aibă bunătatea să mă îngroape cum se cuvine. *Ahhab Rabbi besef*[1]... Cît de numeroși și de buni sînt semenii noștri. Nimic nu e mai frumos decît viața!"

[1] *Ahhab Rabbi besef*: prietenii lui Dumnezeu sînt numeroși.

O NUNTĂ MINUNATĂ

Trei cumetre alergară din casă în casă, un crainic străbătu orașul, vestind nunta.

Aïni și cei trei copii ai ei, Auișa, Omar și Miriem, trebuiau să-și petreacă noaptea la mătușa Hasna; băiatul se împotrivi la început, nevrînd să primească. Cîte nu se spuseseră despre această căsătorie! În mintea lui Omar, ea făcea parte dintre acele evenimente despre care se vorbește pînă la nebunie, dar care nu se întîmplă niciodată. Era, gîndindu-se la ea, prea frumoasă, prea măreață.

Pe lîngă asta, Auișa, întorcîndu-se de acolo, le înșirase și bucatele ce se pregăteau. Aïni și micuții care o ascultau nu-și puteau crede ure-

chilor. Auișa începu să se jure; știau ei prea bine că asemenea bunătăți se servesc la nunțile bogate!...

Dar ca să facă și ei parte dintre invitați, iată ceea ce le tulbura închipuirea. Și deodată, însemnătatea acestei cununii deveni halucinantă.

Rămaseră toți patru, o clipă, amuțiți. Pînă și Auișa părea încremenită.

— Asta nu-i tot, zise repede Aïni.

Și ea fusese cufundată, timp de cîteva secunde, în acest vis; cu asprime, îi îndepărtă firele luminoase.

— Asta nu-i tot, copii. Ascultați bine ce vă va spune mama voastră. Gustați din bucatele ce vi se vor servi *acolo,* dar numai atingeți-le.

— Cum, *Ma!* se văită Auișa.

— M-ați înțeles? Din vîrful degetelor. Voi fi numai ochi.

Copiii părură zdrobiți. O privir. Pe nerăsuflate, cu glasul schimbat, Aïni șopti:

— Nu vreau să se spună că ai mei sînt lihniți de foame... Că ne ducem la nunta asta ca să mîncăm. Oricît de sărac ai fi, trebuie să-ți păstrezi mîndria.

„Pentru oameni ca noi, gîndea Omar, a trăi înseamnă a mînca. Şi fericirea de a trăi e fericirea de a mînca."

Vorbele mamei îi zbîrnîiau în urechi.

— Un pic de mîndrie e tare necesară într-o viaţă ca a noastră, zicea ea. Chiar dacă eşti pantofar sau ţesător, trebuie să-ţi ţii capul sus şi să treci prin faţa oamenilor ca odraslele lui Rothschild.

Marile sărbători, căsătoriile, circumciziunile, ca şi toate împrejurările deosebite cer neapărat prezenţa copiilor, altfel nimic nu mai are nici o însemnătate. În oraşul nostru nimeni nu-şi poate închipui să se petreacă ceva fără să ia în primul rînd şi ei parte. La intrarea în mahala, o ceată de puştani, fete şi băieţi, astupau străduţa. Tot ei dădeau şi casei mătuşii Hasna înfăţişarea ei de voie bună. Cîţiva băieţaşi se îmbrăcaseră în haine de sărbătoare; erau tot atît de neobişnuite ca şi arborii înverziţi iarna. Ceilalţi, asemenea lui Omar, purtau nişte zdrenţe de nedescris.

Se alungau nebuneşte, urlau ca bezmeticii. Cei mai mici plîngeau.

Era în adevăr evenimentul deosebit, pe care

toată lumea îl aştepta, îl spera. Domnea o veselie ameţitoare, o atmosferă de petrecere.

În timpul acesta, oaspeţii intrau şi se adunau înăuntrul casei. Vestea unei nunţi atrage întotdeauna pe femei. Cu toate femeile se întîmplă la fel. Este poftită una la vreo nuntă? Roagă pe bărbat să-i dea voie să se ducă. De îndată, capul familiei se închide într-o tăcere ameninţătoare. În sfîrşit, se înmoaie. De fapt, nu prea poate să-i refuze asemenea lucru. Mai mulţumită ca oricînd, femeia îşi pune atunci pe ea cele mai frumoase găteli.

Se întîmplă de asemeni, şi asta destul de des, să vină mai multe persoane decît au fost invitate.

Cele care veneau mai întîi umpleau o încăpere în care soseau fără încetare cele nou poftite, care, la rîndul lor, se aliniau de-a lungul pereţilor. Mîncau mireasa din ochi cu toatele; aceasta era aşezată pe un scaun, într-o ţinută hieratică. Cu figura acoperită în întregime de un văl brodat cu aur, stătea nemişcată. Nu-i era îngăduit să vorbească! Dar se putea întîmpla să se mişte.

În cazul acesta trebuia, numaidecît şi fără să se bage de seamă, să-şi recapete neclintirea.

Oricum ar fi, o logodnică nu lasă să se vadă nimic din firea ei în ziua cununiei. Cea pe care o aveau în faţa lor în momentul acela rămînea de nepătruns; de altfel, datina era pentru ea prea puternică, de o forţă copleşitoare, ca să îndrăznească să mişte fie măcar şi-o geană. Din care pricină invitatele, chiar fără voia lor, erau atît de uimite.

În acel moment, ea aduna în sine toată solemnitatea răspîndită în aer. Se vorbea în şoaptă, deşi acest lucru era mai presus de puterile unei femei. Dar în curînd, convorbirea însufleţindu-se puţin cîte puţin, un murmur uşor se ridică dintr-un cap în altul al încăpătorului salon. Femeile păreau pătrunse de o binevoitoare seriozitate, de un respect plin de bunăvoinţă.

— Nu uita, draga mea, explica una din ele, că bărbaţilor din ziua de astăzi le place o soţie care se găteşte şi le ţine de urît.

Răspunsul veni numaidecît.

— Are zestre să se gătească zece ani de-aci înainte.

Cea care vorbi astfel, adăugă cu mîndrie:

— Zestrea ei? O veţi vedea îndată.

O alta, din lagărul bărbatului fără îndoială, rosti cu nepăsare:

— Trebuie să fie ca orice altă zestre.

Cu faţa aprinsă şi tremurînd, cea dintîi reluă:

— Nu, drăguţa mea! Nu e ca oricare alta. Toate şi toţi cîţi au văzut-o au rămas cu gura căscată. Toată lumea ştie cît am cheltuit...

O bunică împovărată de ani se ruga:

— E o zi binecuvîntată... domnească buna-învoire în această casă...

Vorbele bătrînei avură darul de-a împrăştia balsam asupra tuturor acestor duşmănii, care vor avea din plin prilejul să se măsoare: sfada se stinse.

*

Tocmai atunci sosiră şi copiii. Se strecurară ciupind de braţe şi pulpe pe femeile care se îmbulzeau să-i oprească şi, tîrîndu-se aproape, se înfipseră dinaintea miresei. Măreţia ei le atrăgea puternic privirea. Omar ar fi vrut să-şi um-

ple inima cu această icoană. Acoperită pînă în pămînt de stofe țesute în fir auriu, brodate cu argint, ea stătea dreaptă în scaunul ei; liniștită, nici un fior nu o străbătea; numai respirația îi ridica pieptul. Pe cap purta un fel de coif ascuțit, brodat cu fir de aur, presărat cu fluturi strălucitori, de vîrful căruia vălul aninat, care-i ascundea fața de priviri, îi cădea pe umeri. Înaintea acestui idol cu fața ascunsă, Omar fu copleșit de o ciudată emoție.

Nu i se descoperea obrazul decît în fața anumitor femei. Ba încă trebuia ca o rudă, însărcinată anume cu această treabă, să voiască a o arăta; logodnica nu făcea nici o mișcare, ca și cum ar fi fost cufundată într-un somn adînc. Cînd vălul se ridica, figura ei, cu desăvîrșire împietrită și pleoapele închise, apăreau ca într-o licărire, sub strălucirea giuvaerurilor și a mătăsii. Pe fruntea, buzele și obrajii ei se așternea numai sidef, carmin și trandafiri. Un mic cerc colorat îi împodobea fiecare umăr al obrazului. Albeața brațelor, pe care le putea privi oricine pe îndelete, arunca asupra veșmintelor ei o răsfrîngere de zăpadă. Mîinile ei pline de inele,

așezate pe genunchi, ofereau privirii o delicată rețea, desenată pe piele cu *henné* pînă la coate. Palmele și unghiile îi erau vopsite. Ce înfățișare sfioasă și nepăsătoare! S-ar fi spus că logodnica era cu totul străină de măreția și pompa ce se desfășura asupra ei, în jurul ei și pentru ea!

Deodată se produse o fierbere plină de îngrijorare.

— Dați-i afară! Derbedeii!

Copiii fură nevoiți să dea îndărăt. Rupînd rîndurile, femeile începură să-i hărțuiască, dăruindu-i care cu o palmă, care cu o lovitură, pînă ce fură asvîrliți cu toții afară. Urlînd mult mai tare decît ar fi trebuit, ștrengarii o zbughiră într-o hărmălaie de nedescris, ocărînd în gura mare...

Și se răspîndiră, înveselind toată curtea. Dar acolo îi așteptau alte cumetre, și-i izgoniră.

La rîndul lor, se puseră pe joacă, alergîndu-se unii pe alții într-o hărmălaie generală. În acest timp, oaspeții veneau cu grămada. Tărăboiul iscat de copii, mulțimea de oameni, numărul rochiilor și al culorilor amestecate talmeș-balmeș te zăpăceau; la drept vorbind, nici nu s-ar fi putut spune ce kermesă nebună se revărsa în spume.

O fetiță propuse:

— Să ne jucăm de-a căsătoria!

Băieții rămaseră nepăsători; fetele reluară:

— Să ne jucăm de-a căsătoria!

Repetară fără întrerupere:

— De-a căsătoria! De-a căsătoria!

Și înconjurară pe băieți; înghesuiți din toate părțile, aceștia, în cele din urmă, nu mai avură încotro.

Omar arătă camera mătușii sale: știa cum să pătrundă înăuntru. Urcînd scările primului etaj, făcu semn și celorlalți, care urcară unul cîte unul în urma lui. Ridică repede cîrligul obloanelor la o fereastră: el întîi, tovarășii lui apoi, se înălțară și săriră în încăpere.

După ce intrară toți înăuntru, se băgară sub patul monumental al mătușii Hasna, un pat vechi și necrezut de înalt, încît copiii, în picioare, nici nu-l atingeau cu capul. Se așezară în cerc; Yamina fu aleasă drept mireasă. Ea își primi rolul fără să zică nimic. Drăgălașa ei figură prelungă era plină de seriozitate; avea un păr lung și lins, ochii verzi. Mirele fu un băiat creț și vioi. Pe tăcute, fetița se așeză în fața lui

și așteptă. Copiii pretinseră Yaminei să închidă ochii. O bucată de voal, luat din dulapul mătușii Hasna, fu întins peste ea. Apoi se priviră cu toții.

Atunci soțul, luînd o hotărîre, își muie degetul în scuipat și atinse pîntecul Yaminei.

*

În casă, toată lumea ciripea și-și răspundea în același timp. Aburi de tocană și de carne friptă urcau de jos. Ștrengarii, adulmecînd aceste mirosuri, nu mai putură răbda și, din nou, săriră cu toții pe fereastră.

În curte, droaia de copii găsi *meïdas*-ele[1] puse; oaspeții se serveau cu bucăți mari de berbec, care înotau într-un sos de șofran. Oh! ce mai carne!

Și cușcușul, garnisit cu curmale și sferturi de ouă, care era pe cale de-a fi servit, pe lîngă toate celelalte. Mătușa Hasna ticluise bine lucrurile!

Cîteva femei mîncau cu toată mîna. Roșul de buze se topea în grăsimea de care li se mînjise

[1] *meïdas*: mici mese joase și rotunde.

gura. În timpul acesta, alături de ele, sclivisitele își luau aere de păpuși articulate.

Copiii pătrunseră peste tot printre grupuri, luînd de ici și de colo tot ceea ce le venea la îndemînă, resturi de carne sau pîine. Treceau apoi mai departe, înfulecînd, cît puteau mai repede, resturile pe care le șterpeleau. Împrejurul lor zburau porumbei, încercînd și ei să ciugulească firimiturile.

Mătușa Hasna, al cărei piept, de la șale în sus, ieșea înainte, era numai ochi; cu o voce tunătoare, ea trîmbița porunci bucătăreselor, ura bun venit femeilor care intrau. Pe șoldurile ei lăbărțate strălucea o *futah*[1] cu dungi de toate culorile. O largă tunică presărată cu floricele o înfășura cu demnitate. Nici un cuvînt rostit în jurul ei nu-i scăpa; răspundea; apoi rîdea din toate puterile, sorbea complimentele — și iar rîdea. Ochii i se micșorau atunci, pînă ce nu mai erau decît niște tăieturi înguste în figura ei cărnoasă, și apoi dispăreau cu totul. Fericirea o copleșea. Părea că domnește asupra acestei sume-

[1] *futah*: bucată de mătase purtată ca șorț peste rochie.

denii de femei. Înaltă și luminoasă, sălășluia în ea o flacără care părea că șterge liniile unui trup așa de voluminos.

Omar simți ochii ei ațintiți asupra-i. În același moment, mîna moale a mătușii îl apucă de braț și-l scoase numaidecît din roiul de țînci care se învîrteau împrejur.

— Du-te și te așază alături de mama ta, îi șopti. Uite-o colo.

Ea întinse degetul și-i arătă pe Aïni.

— Du-te, pînă mai rămîne ceva de mîncat.

Cu repeziciune, băiatul se strecură printre oaspeții înghesuiți în jurul meidas-elor.

De îndată ce-l zări:

— Gata și tu, zise Aïni.

Nu părea mulțumită; găsea de cuviință, față de celelalte femei, să se arate oarecum aspră.

— Stai aci.

Se dete puțin la o parte și-i făcu loc între ea și o necunoscută. Aceasta, cu capul în jos, înghițea dumicat după dumicat, fără să răsufle; bătrînica părea străină de toată zarva dimprejur; Omar o privi cu luare-aminte. Cu un plescăit înspăimîntător, ea hălpăni o bucată de mușchi.

— S-ar zice, vorbi tare o vecină, s-ar zice într-adevăr că unele femei n-au ce mînca la ele acasă! Pfu!

Dar fie că cealaltă socoti că nu era vorba despre ea, fie că se făcu a nu fi auzit, nu răspunse. Tăcînd chitic, continua să scormonească cu cele trei degete în tava comună. Cea care vorbise astfel avea o figură frumoasă, cu trăsături care săreau în ochi, subliniate de o ţinută mîndră: era, cu siguranţă, soţia vreunui negustor sau fabricant de covoare. Aïni nu zise nimic. Cu toate acestea aruncă priviri furişe spre biata ei vecină. In ele se citea milă; şi, deodată, ochii i se umplură de ciudă.

Intorcîndu-se spre fiul său:

— Na, mănîncă, porunci ea.

Rupse bucata ei de pîine, îi îndesă o bucată în mînă, apoi îl privi încruntată, de sus.

Băiatul întinse mîna către tavă şi, fără însufleţire, îşi muie în ea pîinea. După un moment, se opri cu gîtlejul strîns, nemaiputînd să mănînce.

Aïni înghiţea, de asemenea, ca şi cînd făcea totul din datorie.

Nu departe de acolo, la o masă vecină, Auişa şi Miriem rumegau fiecare îmbucătură cu o sforţare vădită.

— Nu ţi-e foame? întrebă Aïni pe fiul ei.

Femeia aceea cu figura mîndră se amestecă:

— Copilul ăsta n-a mîncat nimic!

— Ba da, surioară, îl scuză Aïni.

Apoi către Omar:

— Du-te de te joacă, micuţul meu, zise ea cu o voce blîndă, dar neîndurătoare.

Copilul privi îndelung la pîinea lăsată pe meïda ca într-un fel de vrajă şi se depărtă. N-ar fi putut spune nici el ce gînduri i se învălmăşeau în cap. Senzaţia pe care o încercă, cu o tărie de neîndurat, era aceea a unei uimiri dureroase. Il pătrundea ca o arsură. O întrebare urcă în el:

„De ce mi se ia pîinea?", urmată numaidecît de alta: „Cine mă lasă fără pîine?" Pîinea aceasta de o albeaţă de lapte, frămîntată din fruntea făinii, şi prăjiturile acestea de asemenea, pe care servitoarele începuseră a le împărţi, n-aveau să-i sărăcească mătuşa.

*

Toţi copiii din oraş păreau a fi mirosit petrecerea. Sosiră în cîrduri ; sălbatici, tuciurii, se apropiau de mese cu grijă, adulmecînd. Li se azvîrlea cîte un os sau vreo coajă de pîine, apoi erau goniţi cu cîte o scatoalcă după ceafă. Scăpau, alergînd spre alte grupuri.

Timp îndelungat, trei dintre ei, neclintiţi, ţepeni, cu nasul în vînt, traseră în piept mirosurile. Cu ochii aprinşi, priveau ţintă la oaspeţii care nu mai isprăveau de mîncat, luîndu-le în seamă fiece mişcare. Cînd li se dădea cîte ceva, cel mai puternic din ei se şi făcea stăpîn pe bucata întinsă. Ceilalţi doi continuau să privească la femeile care înfulecau zdravăn.

O gălăgie neliniştitoare creştea din minut în minut, făcută din chemări, din porunci date cu un glas afară din cale de ascuţit, din ţipete : mii de convorbiri, văicărelile femeilor de la grătare care nu mai pridideau cu treburile, şi lătrăturile cîinilor care fuseseră atraşi de mulţime se încrucişau în aer. Asta nu ţinu decît un moment. Valul înfometaţilor fu respins pînă la poartă, care fu imediat zăvorîtă şi unde se aşezară de

pază două negrese. Dar, între timp, copiii se dedaseră la un jaf nemilos. Cît ai clipi din ochi, se văzuseră dispărînd bucăţi de carne, gheare lacome apucînd sferturi şi jumătăţi de pîine ; tăvi întregi fură linse într-o clipită ; grămezi de stafide zaharisite dispărură... Mătuşa Hasna umbla de colo pînă colo ca şi cînd, deodată, nu mai ştia ce are de făcut. Vigilenţa negreselor fu înşelată din nou. Şi nici mai mult nici mai puţin, ceata de schilozi, de cerşetori şi de nenorociţi fără acoperiş, într-un asalt furios, forţă stavila dintre ei şi cei care se ghiftuiau înăuntru. Toată mulţimea aceea care împresura intrarea, furioasă, ameninţătoare, arătîndu-şi colţii şi ghearele, se năpusti asupra nuntaşilor. Nu mai ştia nimeni ce se întîmplă. Casa, cît ai clipi din ochi, păru c-a intrat în fierbere ; cu o îmbrîncitură puternică, Omar fu înghesuit într-un colţ. Iureşul şi debandada creşteau, atingînd culmea ; oaspeţii îşi pierduseră capul şi scoteau strigăte turbate. În acest timp, diavolii înfometaţi se răspîndeau peste tot în curte, prin odăi, bucătărie, urcau în odăile de la catul de sus şi năvăleau pe terasă. Ai casei se grăbiră să-i respingă ;

urmă o nebunie generală. Plouau blesteme din toate părțile; țipetele pruncilor se înălțau înfiorătoare pe deasupra tuturor zgomotelor.

De data aceasta învălmășeala se risipi cu greu.

Tîrziu, mult mai tîrziu după aceea, liniștea reveni puțin cîte puțin. Și într-o atmosferă în care pacea coborîse din nou, răsunară bătăile ritmice ale unei tobițe de aramă. Începea petrecerea. Forfota se potoli, palavrele încetară, grupurile se uniră și, în timp ce bătaia tobei continua într-o cadență din ce în ce mai solemnă, femeile, cu o mișcare studiată, formară un cerc, care se întinse peste întreaga curte.

Cîntărețele își ridicară glasul una după alta; fiecare din ele intonă în felul său:

Aișa, cucoana mea;
Oh, comoara mea,
Aișa, cocoana mea,
Fiică a lui Buzian...

Bîrîitul tobelor și cîntecele care se desfășurau slobod, fără coeziune și fără legătură aparentă, nu întîrziară să devină obsedante.

— Zohra! Ridică-te. Ce Dumnezeu, doar trebuie să dansezi! Și să arăți tuturor acestor femei ceea ce poți.

Era mătușa Hasna, aprinsă, care tuna în felul acesta.

O tînără, pe jumătate supărată, pe jumătate furioasă, atrase privirile tuturor celor de față. Femeile care priveau erau gătite scump cu rochii largi de muselină, cu caftane de brocart ca para focului. Pe piepturile lor se revărsau, în cascadă, bijuterii strălucitoare; părul îl aveau strîns în șaluri de fir.

— Fă-mi plăcerea, tună din nou mătușa Hasna. Hai, porumbița mea!... Arată-le ce poți!

Își împreunară și alte femei rugămințile și în cele din urmă dansatoarea consimți să se ridice. Cu ochii plecați, îmbufnată, ea înaintă către mijlocul curții, mai la lărgime. Își ridică brațele tari și rotunde și întinse în dreptul feței, cu amîndouă mîinile, o batisă de mătase verde; pe buze îi înflori un surîs. Cu trupul încordat, frumoasa fată începu să alunece nesimțit pe tălpi, în timp ce brațele i se legănau.

Cît despre logodnică, nimeni nu se mai uita la ea. Doar cîteva rude mai rămaseră în preajma

ei în fundul încăperii, în colţul de onoare unde trona. Tot timpul cît ţinu petrecerea, ea rămase neclintită şi tăcută, cu faţa acoperită de vălul des al mireselor.

Afară dansatoarea se mişca, mereu dreaptă; ochii îi surîdeau galeş şi buzele-i întredeschise fremătau. Mătuşa Hasna, dînd din cap, răcni:

— Ce ţinută mai ai, măicuţă! O adevărată prinţesă, iau martor pe bunul Dumnezeu!

În timpul acesta, Omar nu se gîndea la nimic, nu-şi mai amintea nimic de starea lui de fiară hămesită. Uluit de această vedenie, el uitase de toate mîncărurile; nu se mai gîndea la durerea lui, ce i se ştersese din suflet, îndepărtîndu-se... Într-un cuvînt, era fericit şi el. Fără să-şi dea bine seama de ce, se simţea inundat de mîndrie. A trăi nu înseamnă numai a mînca, iar fericirea de a trăi nu e numai fericirea de a mînca.

TOVARĂŞUL

Domnul să vă aibă în pază, oameni buni! Nu de voie bună ducem lipsă! Sîntem în puterea vîrstei, zdraveni, întregi la minte; ce ne mai trebuie? Pămîntul e lung şi lat; toată lumea-şi poate găsi loc; fiecare poate trăi în felul său şi cum îi place. Mare este muma noastră Algeria, binecuvîntată fie ea! Şi mulţi din semenii noştri sînt milostivi: vom mărturisi asta în faţa lumii întregi, cîtă vreme vom mai păstra un suflu de viaţă în noi.

Niciodată fraţii noştri n-au lăsat să moară de foame creatura pe care o vedeţi. Eh! toată lumea ne cunoaşte. Sîntem pasărea care bea din fîntînă şi-şi face cuibul între olane. Unii, şi aceştia sînt

cei mai numeroşi, ne numesc Djeha, iar cîţiva, prietenii şi cunoscuţii, Djahdjuah.

Ah, cîte nu s-au spus pe seama noastră! Toţi ştiu cîte o poveste despre noi; oamenii săraci cu duhul şi învăţaţii se bucură de nenorocirile noastre; saltimbancii, care se pricep la scornituri, născocesc mereu alte poveşti, punîndu-ni-le în seamă. Asta pentru că, ferească-mă Domnul, niciodată nu mi-am putut ţine limba.

Într-adevăr, nu spun decît lucruri adevărate acelora cărora nu le prea place să audă asemenea vorbe: negustorilor, ghiftuiţilor, încrezuţilor, celor cucernici şi măririlor, care nu cred că se mai află deasupra lor şi-un cer, oamenilor de ştiinţă, care de fapt nu ştiu nimic, ca şi celor umili cînd au suflete de sclavi. Săracul n-a fost niciodată jignit de mine, jur! Săracul este şi aşa destul de batjocorit. Nădăjduiesc că asta i se va ţine în seamă, păcătosului de mine. Şi dacă m-am lăudat cîteodată şi am făcut pe grozavul mai mult decît trebuia, ce să-i faci! de fapt nu sînt nici eu decît un mare dobitoc.

Dar asta nu înseamnează nimic. Vreau să vă povestesc cea din urmă păţanie a bietului vostru Djeha...

Un tovarăş, pe care-l am încă în faţa ochilor, îmbrăcat cu totul nepotrivit pentru clima ţării noastre — încotoşmănat mai mult decît trebuia şi cu haine prea închise — într-o anume după-amiază, pe cînd îmi făceam plimbarea prin oraş, veni spre mine şi întrebă:

— Djeha?

— El în persoană, mărturisii eu, încercînd să găsesc ţinuta pe care trebuia s-o iau faţă de acest ins.

— Te cunosc... zise.

— Cine nu mă cunoaşte, tinere!

— Da, dar eu te cunosc într-un anume fel.

Şi zicînd acestea, îmi făcu cu ochiul.

— Ah! zău...

— Ai venit odată în mahala la noi... Trebuie să-ţi spun că pe vremea aceea eram încă un ştrengar.

— Pe unde n-am umblat eu, puiule!... Dacă picioarele astea ar putea vorbi!...

Cu toate acestea mă simţii cuprins de oarecare nelinişte. Îmi privii mai bine flăcăiaşul: „Ce o să iasă din asta?" gîndii; avea ochi strălucitori: ca nişte cărbuni aprinşi. Deşi mărunt

și subțire, omul acesta, tînăr încă, părea înzestrat cu o mare putere nervoasă. În timp ce vorbea cu mine, fața lui cu trăsături regulate se încrețea într-un fel vesel și un val de zbîrcituri îi încrețea fruntea îngustă și aspră. Privirile mele nu părură a-l stingheri de loc. Continuă :

— Îți istorisiseși isprăvile unui grup de mahalagii care se înveseliseră grozav. Unul din ei, unchiul Salem, ca să te răsplătească, îți adusese tocmai un minunat cocoș viu...

Pe cînd vorbea, clipea mereu din ochi ; devenii prudent. În ciuda unui sentiment neînțeles de simpatie care mă apropia de el, nu mă lăsai furat pe de-a întregul. Băiatul ăsta nu era, fără îndoială, decît un șmecher nerușinat. Dar să fi fost oare surîsul blînd care-i lumina pe dinăuntru ochii sau mai degrabă dorința brusc deșteptată în mine de a afla unde mă va duce această întîlnire neașteptată, ceea ce mă subjuga ? Nu se afla oare și alt motiv care mă țintuia locului ? Nu-mi mai amintesc de loc cauza care mă hotărî să-l ascult cu bunăvoință.

Îi răspunsei, totuși, cu toată reținerea de care eram în stare :

— Poate, dragul meu ; dar îți spun că nu-mi mai aduc aminte de asta.

— ...Toate persoanele astea se risipiseră, urmă cel care vorbea, neluînd de loc în seamă vorbele mele. Numai eu mai rămăsesem lîngă tine. Te priveam, zicîndu-mi, înmărmurit : „Iată pe Djeha !". Aș fi rămas mult și bine cu ochii căscați în fața ta, dacă la un moment dat tu nu te-ai fi uitat la mine și nu mi-ai fi făcut semn să mă apropii, șoptindu-mi la ureche : „Ascultă, puiule, ia cocoșul ăsta. Du-l mamei tale ; să ți-l gătească cu un cușcuș gustos." Mi-ai pus pasărea în brațe și te-ai depărtat cu pași mari.

Cercetai pe acest tovarăș cu și mai mare curiozitate ; ne apucarăm să sporovăim despre toate astea.

Nu întîrzie a mi se destăinui și-mi spuse că sosise chiar în ziua aceea de dincolo de mare. Din Franța ! După o lipsă de patru ani, își luase un concediu și venise să-și revadă patria. Și de asemeni, familia : nevasta și cei trei copii. Erau toți băieți, mă lămuri el ; mîndria îi aprindea în ochi o mică flacără veselă. Dar întoarcerea asta nu fusese chiar ușoară. Se temea că nu-i va mai

recunoaşte: „Patru ani, tăicuţule, gîndeşte-te la asta! Simţeam cum se răsuceşte ceva grozav în mine. Mă înspăimîntam la gîndul că în curînd mă voi afla în faţa lor."

Şi deodată, toate temerile mele se risipiră. Cît de mult îl înţelegeam! Nu îndrăzni totuşi să-mi vorbească despre nevastă-sa, deşi se vedea bine că se gîndea la ea. La noi, nu e obiceiul ca un bărbat să vorbească de nevasta lui. Ce nerozie! Ce? E un cusur dacă ai o soţie bună şi frumoasă? Neam prostănac de bărbaţi!

Pentru a sta de vorbă în voie, nimic mai potrivit decît să fii aşezat înaintea unui ceainic plin, nu e aşa? Propusei deci acestui tînăr să mergem şi să ne odihnim la cafenea. El însă păru foarte mişcat, refuzînd într-una să facă un pas mai mult cu mine. Ţinea să mă poftească el pe mine, zicea, şi ar fi o cinste pentru el dacă aş primi. Şi-şi ceru iertare, asta-i drept, de a nu se fi gîndit la aşa ceva cel dintîi.

— Zău că primesc, dacă asta-i de ajuns ca să-ţi fac plăcere, strigai eu.

Se linişti. Nu înţelesese, fireşte, că propunerea mea fusese doar de formă. N-aveam nici o pară

chioară. Dar întreaga lui înfăţişare deşteptase în mine o atît de vie prietenie, încît, fără să-mi dau seama la ce mă angajam, nu mă putusem stăpîni să nu-l poftesc. Ar fi plătit la urma urmelor tot el consumaţia, din respect pentru mine, sînt sigur de asta.

De fapt, nici nu se putea altfel. Aţi băgat de seamă cum, de multe ori, murim de dorinţa de a ne arăta recunoştinţa faţă de alţii, din cauza unei bucurii care ne umflă inima? Aşa era şi cu tînărul ăsta.

La masă, în curtea unui vechi fonduk, sorbeam un ceai minunat. Sfîrşitul de noiembrie era încă blînd. Din cele patru colţuri ale acestei clădiri, pe de-a întregul ocupată de meşteşugari, ajungeau cîntecele şi *dhikr*-ele [1] papugiilor, ţipetele de rîndunică ale suveicilor ţesătorilor şi strigătele fornăite ale negustorilor de piei care foiau în toate părţile. În colivii ciripeau păsări; altele, libere, le răspundeau din înaltul unui rodiu care creştea acolo. Mă lăsai numaidecît în voia mulţumirii pe care o întreţinea în jurul nostru acest zumzet de stup harnic.

[1] *dhikr*: cîntece religioase.

Pe neașteptate, tovarășul meu, tăcut pînă atunci, mă întrebă:

— E-adevărat, oare, că la noi totul e așa cum trebuie?

Această întrebare, pusă pe negîndite, mă făcu să tresar. Nu mă așteptam din partea tovarășului meu la o chestiune de felul acesta. Ce amar contrast cu plăcuta senzație de tihnă pe care dulceața de a trăi, împrăștiată în jur, o punea în sufletul meu! Scuturîndu-și părul creț, tînărul, care-mi spusese de mai înainte că se numește Zubir, își înclină capul către mine. Îl privii cu luare-aminte: privirea lui vioaie mi se păru cinstită. Mi-era greu, cu toate acestea, să ghicesc unde vrea să ajungă. Recunoscui, totuși, în sinea mea, că la noi nu mergea totul cum trebuie. Lucrurile mergeau chiar prost.

Fără să-mi aștepte răspunsul, el observă:

— Iată ce e la noi: legi, multe legi, dar nici dreptate, nici adevăr...

În ochii lui străluciră atunci niște fulgere ascuțite ca vîrfurile de lance. Vorbea cu simplitate și convingere. Cu neputință să nu-l crezi pe omul acesta. Îl ascultam. Vorbele pe care le

rostea trezeau în mine o alarmă surdă, o tulburare greu de îndurat.

După un scurt răstimp de tăcere adăugă, și fruntea i se întunecă:

— Știu bine că e greu să te expatriezi. Dacă am plecat din țara mea, crezi că am făcut-o cu inima ușoară? Nu se putea altfel. Sînt voinic, îndemînatic, totuși aici n-am găsit nimic de lucru.

Și se puse pe rîs. Dumnezeule din cer! Cît de încîntat mă simții văzîndu-l mai puțin posomorît; privirea lui serioasă strălucea de o bunătate curată.

Dar numaidecît reluă:

— Niciodată n-am putut găsi o îndeletnicire adevărată. Mărunțișuri da, dar o ocupație adevărată, care să te facă mulțumit c-o îndeplinești, niciodată! Și am plecat. De atunci, copiii au început să mănînce și ei pe săturate. Nu-și văd tatăl, dar cel puțin mănîncă. Și reușesc să pun puțin și deoparte.

Și spunînd acestea, începu să rîdă din toată inima.

— Fleacuri ! murmură el. Numai... că asta este.

La început, nu înțelesei de ce rîsul său părea atît de uimitor. Era tînăr, ce naiba ! La vîrsta lui e destul un pic de veselie, pentru ca tot ce e bun în om să i se răsfrîngă pe față. Un om care, în același timp, să muncească, să asigure hrana alor lui și pe deasupra să facă și economii, un asemenea om este o minune.

Astea erau sentimentele care, puțin cîte puțin, puneau stăpînire pe mine. Zîmbeam tovarășului meu ; zîmbea și el, de-ndată ce privirile ni se întîlneau.

La sfîrșit, îl asigurai :

— E minunat. E adevărat că ești cam tînăr ; dar ai caracter și vei izbîndi.

— Nu știu, răspunse el simplu.

— Iubește-ți semenul mai cu seamă, dar privește-l bine în ochi. Așa că, chiar dacă el ar avea intenții rele, te va lăsa în pace.

— Mă împac cu toți, afară de socru-meu, care are limba veninoasă, și afară de autorități.

Cercetai din nou pe tovarășul meu, cu mirare. „Ce tinerețe, hm ! gîndii. Plină de mîndrie,

știe ce vrea ! Ia pildă, Djeha, tu care încurci totul și nu știi niciodată pe ce cale s-apuci."

Simțeam că prezența lui îmi încălzea inima. Era o fericire nemeritată să am lîngă mine o asemenea ființă. Pe vremea mea, noi nu vorbeam în felul acesta ; tinerii nu cunoșteau decît o viață mărginită, plicticoasă, o viață zadarnică !

Îl văd ca și cînd l-aș avea înaintea ochilor. Icoana lui nu va pieri din mintea mea ; revăd mantaua verzuie, cu glugă, pe care o purta : nu-i ajungea bine pînă la genunchi și era strînsă-n brîu de o curea lată. Avea un obraz mic și ascuțit și un păr bogat, negru și ondulat, pe care nu-l acoperea nici fes nici *șeșia*. Ochii lui luceau și răspîndeau în jur o lumină care te liniștea. Vai, mîhnirea și bucuria trăiesc alături, sub același acoperiș. După cîteva clipe de tăcere, în timpul cărora Zubir păru a-și reaminti întregul său trecut, se scărpină în cap, suspină și reluă, fixîndu-și privirile în depărtare :

— Sînt, totuși, atîtea suferințe în țara asta, încît nici nu știi cum să vorbești de ele. Îți dai seama de ele mai ales cînd vii, ca mine, dintr-o

țară în care lumea muncește, cîștigă și trăiește mulțumită.

Din nou, mă simții neliniștit. Siguranța părerilor lui, maturitatea gîndirii, era firesc să pară uimitoare. Dar rostind aceste cuvinte, i se întipărise pe față un aer de încordare nemaipomenită. Și eu, văzînd aceasta, simții o spaimă absurdă. Din una în alta, veni vorba și despre tatăl lui. Toată viața lui pisase cafea. Zubir voi să-mi arate, chiar el, căruia norocul îi surîsese, ceea ce fusese viața propriului său tată.

— Astăzi, zise el, oriunde te-ai duce, cafeaua ți-este măcinată, la repezeală, cu mașina. În copilăria mea era altfel. Trebuia, numai cu puterea mîinilor, s-o prefaci într-o pulbere măruntă ca pospaiul. Și tatăl meu făcea această muncă!

În timp ce vorbea, pumnul i se strîngea cu putere, ca și cînd i s-ar fi închis asupra unui dușman ce nu putea fi apucat. Cît despre mine, tăceam. Nu voiam să-l întrerup, văzîndu-l cum se zbate printre amintirile sale.

— Tatăl meu se afla instalat într-o vizuină adîncă și întunecată, un fel de groapă, la capătul unei fundături nesuferite. Încăperea se afla

veșnic închisă de o ușă grea. Ca o ușă de pușcărie. Pentru ce, nu știu. Nu se vedea de loc; te aflai ca și îngropat. Pisălogul, pe de-a întregul de fier negru, mi-amintesc, era mai înalt decît mine și cîntărea cel puțin șaisprezece kilograme. Cît era ziua de mare, tata trebuia să-l ridice și să-l lase în jos fără răgaz, fără odihnă, pînă ce-i pîrîiau oasele. Pisa, pisa și gîfîia îngrozitor. Nici nu-și mai dădea seama ce făcea, pînă la urmă. Fața îi era scăldată de o sudoare neagră și abundentă care-i șiroia, lucind ușurel, pe frunte, pe obraji și pe gîtu-i slăbănog. Era și bătrîn; vederea îi slăbise, fiind aproape orb. Orbitele îi erau și ele pline de nădușeală. Jurai că erau lacrimi ce-i picurau din pleoapele boțite, și că lacrimile astea erau negre. Era nemaipomenit de trist și pisa, pisa mereu, hîc, hîc! Fiecare lovitură dată în uriașa piuliță îi despica pieptul.

Nu-i mai puteam îndura povestirea, eram ca și zdrobit și totuși ascultam cu luare-aminte. Dacă nu mi-ar fi fost rușine, aș fi urlat de milă, printre maghernițele astea de meseriași, în mijlocul forfotei care ne înconjura. Băiatul ăsta îmi

rupea inima. „Iată viaţa noastră, îmi ziceam, iată ceea ce rabdă ai noştri!" Şi suspinele care-mi strîngeau beregata mă sufocau, asemeni unui laţ.

Tînărul, cu toate acestea, continuă:

— Uneori, nemaiputîndu-se ţine pe picioare, tată-meu se prăbuşea cu faţa la pămînt. Era destul de mulţumit să stea astfel, sînt sigur. Dar eu mă aflam acolo ca să-l supraveghez. Stăteam toată ziua lîngă el. Il puneam numaidecît pe picioare, de teamă ca nu cumva să vină stăpînul şi să-l găsească întins pe jos. Şi-mi ziceam în mine însumi: „Ţi-ai cheltuit toate puterile, sărmanul meu tată! Nu-ţi mai rămîne decît să te odihneşti sau să mori." Nu-mi era îngăduit să-mi fie milă de el. Nu trebuia să-l las să-şi odihnească mădularele îndurerate pe pămîntul care-l chema. M-ar fi dojenit şi pedepsit el sigur după asta. Ii ştergeam faţa cu o cîrpă şi, cu mare strădanie, îl ridicam, punîndu-i iar pisălogul în mîinile-i nesigure. Reluîndu-şi lucrul, şoptea încet: „Mulţumesc, fiule". Puterea îi revenea şi din nou auzeai pisălogul bătînd regulat, într-un ritm potolit, puţin înăbuşit, care zgu-

..uia din temelie bătrînele case vecine. Reîncepea chiar să discute; de altfel, nu era om trist. Dacă se întîmpla să vorbească uneori cu amărăciune, nu făcea asta din pricina tristeţii.

Ajuns la acest punct al povestirii, timp de un minut, prietenul meu încetă de a mai vorbi, iar figura i se înăspri.

Cu blîndeţe, îl încurajai:

— Hai, spune tot!

Incepu din nou încet, foarte încet, la îndemnul meu, să-şi adune ideile, cu sprîncenele ridicate, cu privirile pironite drept înaintea lui. Ce demn de plîns mi se părea! Ascultîndu-l mormăind în felul acesta, fui strivit de o ciudată presimţire, în timp ce, în mine, se deştepta o dorinţă neobişnuită, sălbatică, de a cugeta la toate astea. Desigur, momentul era destul de rău ales pentru a mă gîndi la aşa ceva. Hotărîi, aşadar, să aştept ceasuri mai potrivite.

— Cînd stăpînul, de mai multe ori pe zi, relua pe acelaşi ton tînăra voce, egală şi oarecum scăzută, venea după cafeaua rîşnită, spunea, ca şi cînd ar fi fost vorba de o glumă reuşită:

„Ahmed, eşti prea bătrîn; va trebui să găsim alt om în loc!" La început, tată-meu se împotrivea, zicînd că nu se simţise niciodată aşa de bine; pe urmă, nu mai răspundea nimic: părea că se lăsase în voia soartei care-l aştepta. Aşa că de atunci, după fiecare trecere a stăpînului, îl surprindeam mormăind într-una:

„Cînd oi orbi, am să mă duc să cerşesc şi-o să fiu mai fericit." Eu, care-l auzeam spunînd acestea, îi doream din toată inima să-şi piardă vederea cît mai repede. Şi mă şi închipuiam ducîndu-l de mînă. Am fi străbătut nenumărate ţinuturi. Planul acesta mă umplea de nădejde. Într-o zi, îi vorbii despre el; el, zîmbind, îmi răspunse:

„Bine, o să plecăm amîndoi să cerşim în numele lui Alah." Nu s-a întîmplat aşa cum gîndeam noi: tată-meu şi-a dat sufletul cu mîinile încleştate pe pisălog.

Tînărul tăcu, ca şi cînd l-ar fi înspăimîntat deodată ceva ce nu se putea vedea; trăsăturile lui tresăriră şi toată faţa i se contractă. Îşi plecă fruntea şi rămase nemişcat. Păru că-şi ciuleşte urechile. După oarecare timp, îşi ridică

capul. În clipa în care mă aşteptam mai puţin îşi termină, deodată, povestirea cu aceste vorbe:

— Treaba asta devenea înspăimîntătoare mai cu seamă spre seară. Scotea nişte vaiete de durere care nu puteau fi îndurate. Se făcea tîrziu apoi; alergam să chem pe mama şi amîndoi, ducîndu-l fiecare de cîte-un braţ, îl tîram pînă acasă.

Eu, la fel, îmi amintesc de o viaţă de lipsuri îngrozitoare. N-aveai ce face, o oboseală care înăbuşea sufletul izvora din el ca o pîclă apăsătoare. Îţi era atît de urît, încît simţeai că te înăbuşi: era ca nişte plumb topit care-ţi umplea pieptul. Cînd îmi amintesc de trecutul ăsta nu prea îndepărtat, îmi vine greu să cred că totul era într-adevăr aşa. Omul, de sigur, se afla înfăşurat în giulgiul neştiinţei şi al temerii. Umbla cu capul în jos; plin de sfială, nici nu îndrăznea să se arate în lume. Dar astăzi? Vezi bine că astăzi a învăţat să se respecte, să respingă umilirea. Am smuls legătura de doliu care apăsa pe inimile noastre. Domnul să ne dăruiască viaţă lungă tuturor şi vom apuca zile mai bune. Eu, Djeha, vă spun tot astea. Nu va

fi rău, atunci, decît pentru anumiţi indivizi care nu au conştiinţa curată.

Ca să revenim la tînărul din faţa mea, iată-l acum fericit, tată a trei băieţi, avînd o meserie...

Eram acolo, stînd amîndoi de vorbă. S-ar fi spus că retrăise un vis urît, în timpul acestor cîteva minute; închise ochii şi, cuprins parcă de remuşcări, se întrebă:

— Ce mi-a venit să mă las tîrît de asemenea amintiri?

Părea ca prostit. Apoi deschise iar ochii; privirea i se lumină de un surîs binefăcător.

În chiar acea clipă, zării cîteva grupuri negre de poliţişti care se grăbeau să intre în *fonduk*, tăbărînd peste noi ca un nor de corbi. Şi ce să vă mai spun, prieteni? Să fi fost năpasta care se abătuse asupra noastră? Nu-mi mai dau seama de ce se întîmplă. Oh, fraţilor, ce grozăvie! Năvăliră asupra noastră, a tuturora, fără milă. Ghionţii plouau. Criminalii se repezeau în noi cu căştile lor de fier care le acopereau capul pînă la urechi. Ne loveau la întîmplare, în pîntec, peste picioare, pe spate. Mulţi dintre noi alergau cu gura sîngerîndă, alţii cu

capul spart. Turbanele zburară cît colo de pe capul vrednicilor concetăţeni; meseriaşi paşnici fură împrăştiaţi, călcaţi în picioare; alţii, eu, noi şi tovarăşul meu furăm arestaţi şi puşi în fiare, cît ai clipi din ochi, ca nişte răufăcători. Şi pentru ce, Dumnezeule atotputernic! Dar cauza n-aveam s-o cunosc decît mai tîrziu, la ieşirea mea din închisoare.

Zubir îşi veni în fire numaidecît. După ceea ce se întîmplase, brutalizat de aceşti paznici de ocnă îmbătaţi de bestialitate, era greu să-ţi vii în fire, la drept vorbind. Eu, în orice caz, eram năucit. De fapt acest tînăr plin de curaj mă întrebă, fără nici o tulburare.

— Eşti aici! Ah, tu eşti? Nu te mai teme de nimic, totul s-a isprăvit...

Se terminase? Tăceam, posac: nu eram atît de sigur ca el. Sufletul mi-era frămîntat: presimţiri rele răsunau în el ca o fanfară neobişnuită, îndepărtată, dar pe care o auzeam lămurit. Totuşi, în zăpăceala mea, dacă n-aveam de ce să mă bucur, eram oricum mulţumit de un lucru: de a-mi fi regăsit tovarăşul. Nu-şi poate nimeni închipui ce înseamnă, în asemenea îm-

prejurări, o faţă de om cunoscut. Puţin cîte puţin, încrederea îmi reveni. Dar, Doamne, domnilor, ce învălmăşeală ! Groază sau surprindere, nu ştiu : spinarea mi-era udă leoarcă. Asta putea fi foarte bine şi groază, dealtfel.

Adevărul este însă că trebuia să trecem prin mijlocul oraşului sub privirile populaţiei, o ! ruşine... Îmi încovoiai spinarea, tăcui şi mersei mai departe. Văzîndu-mă, fără îndoială abătut, Zubir, în vreme ce ceilalţi prizonieri ne urmau sau mergeau în faţă, mă întrebă încet :

— Ţi-e frică ?

— Nu.

— Nici n-ai de ce.

În clipa aceea, îmi veni o idee ciudată : „Cafegiul, îmi zisei, ne-a servit ceaiul lui fără să bănuiască ceea ce avea să se întîmple. Cine o să-l plătească, cine o să-i achite paharele, mesele, scaunele, băncile sfărîmate, făcute praf ?" Mi-l închipuiam, pregătindu-se să-şi jelească nenorocitele resturi ale mobilierului şi, ierte-mi-se ce-am făcut, dar nu mi-am putut stăpîni rîsul care mă scutura. De ce ? Mi-ar fi foarte greu să lămuresc acest lucru. Vorba aceea : „Ceea ce m-a făcut să plîng m-a făcut să şi rîd".

Abia atunci îl zării şi pe el mergînd în frunte, înaintea noastră, chiar pe el personal, fără turbanul, pe care bănuiesc că-l pierduse în învălmăşeală ! La cea dintîi aruncătură de ochi, recunoscui căpăţîna lui de calmuc, tunsă chilug, ţestoasă, prelungindu-i-se pe ceafă în cute groase, acoperite de părul care începuse să mijească. Cafegiul mergea tot atît de demn ca şi cînd ar fi însoţit un convoi de cununie : cu bărbia ridicată, părea că el le arată poliţiştilor calea pe care trebuiau să apuce. „Pe cuvîntul meu, mi-am zis atunci, trebuie să dovedesc şi eu tot atîta mîndrie ca acest frate de suferinţă ; e absolut necesar ca mersul meu să pară tot atît de impunător ca şi al lui." Îmi umflai pieptul, încruntai din sprîncene şi pornii înainte dînd din mîini, ca un om de vază. Şi numaidecît mi se păru că cresc, că devin mai înalt. Mă gîndeam în această clipă : „O să *le* vedem închisoarea. Ei şi ?... d-aia sînt făcuţi oamenii, ca să cunoască şi închisoarea."

Cu totul înviorat, mărşăluiam legănat de a-

ceste gînduri, cînd, din mulţimea care se strîngea în calea noastră şi ne privea cu respect, ţîşni un european, ca un vîrtej, şi se apropie de noi. Gura îi era plină de spumă ; bărbatul urla. Ridicîndu-şi sus de tot pumnul strîns, striga :

— Opriţi-vă !

Atunci fiara se apucă să izbească şi să necheze ca un ieşit din minţi. Şi nu puteam înţelege de ce tocmai tînărul meu prieten încasa toate loviturile. El sărea în lături pentru a se feri ; încerca să se apere, dar mîinile îi erau încătuşate. Iar eu strigam :

— Opriţi-l ! Destul, vă rog, opriţi-l !

Nici unul dintre jandarmii care priveau nepăsători nu se mişcă. Din mijlocul curioşilor, se ridicară cîteva murmure. Aveam, sau nu aveam să fim scăpaţi de nebunul acela furios ? Poliţiştii îşi îndreptară armele, o parte asupra noastră, iar alta asupra mulţimii. Mulţimea tăcea ; nici nu se clintea din loc. Atunci, pe loc, mi se făcu teamă, o spaimă necugetată mă apucă. Europeanul, la adăpostul pistoalelor, continua să lovească în camaradul nostru. Mă cercetam pe mine şi cercetam în acelaşi timp totul

în jurul meu, ca şi cînd ar fi fost vorba de o dedublare ; cu toate astea, nu pot spune că eram stăpîn pe mine. Deodată, Zubir scoase un geamăt ; un zgomot slab şi îngrozitor, zgomotul pe care-l face o ramură ce se frînge. Îşi bîstîci mîinile încătuşate în aer, se arcui, apoi se prăbuşi, tîrîndu-mă în cădere şi pe mine. Dîrdîia din tot trupul, dar fără nici un scîncet. Arcuindu-se din ce în ce, lungi gîtul şi se uită chiorîş spre mine : ochiul lui aruncă un fulger de nebunie a cărei groază nici o limbă omenească n-ar putea-o tălmăci. Apoi capul îi căzu din nou. Mă aflam ca şi culcat alături de el.

Celălalt continua să-l izbească cu tocul bocancului. Zbiera :

— Crezi că te voi lăsa cu viaţă, nespălatule !...

Fraţilor, n-am bănuit că o inimă de om poate cuprinde atîta ură. În ziua aceea am văzut ceea ce voi aţi refuza să credeţi. Doamne, fereşte-ne de asemenea nebunie, stinge în noi glasul ei.

Aş minţi dacă v-aş spune cum de ne-am putut continua marşul : din clipa aceea întîmplările care urmară se destramă, devin nesigure în

capul meu. Pe cît de mult unele fapte răzlețe mi s-au întipărit în memorie, cu o precizie înfiorătoare, pe atît altele plutesc la întîmplare, ca într-o ceață nestatornică și ciudată. Oricum, îmi aduc prea bine aminte de felul în care ne ridicarăm și starea în care noi, prizonierii, suținîndu-ne tovarășul, ne continuarăm, de bine de rău, drumul...

Drum care trebuia să ne ducă la închisoare. Durerea îmi apăsa umerii ca o blană grea. Năucit, abia îmi mai tîram picioarele ; eram întors pe dos de pîrîitul oaselor tovarășului meu, ale cărui haine mototolite și acoperite de praf păreau acum ca un sac. În mine se stinse, de asemenea, și blînda flacără a frățietății pe care o aveam pentru toată lumea ; mă cufundai într-un întuneric de nepătruns. Capul lui Zubir îmi bălăngănea pe piept, spinarea i se încovoia, brațele îi atîrnau ; nu mergea, ci îl duceam noi pe sus, pur și simplu.

În sfîrșit, nu mai știu bine ceea ce se mai întîmplă.

Cînd îmi revenii, mă durea peste tot. Trupul mi-era scăldat ca și cînd cineva ar fi aruncat

peste mine mai multe găleți cu apă, dar o apă sărată și grețoasă. Capul mi-era bolboșat, greoi: domnea în el încă o mare zarvă. N-aveam gust nici să rostesc, nici să văd ceva : totul mi se părea mîrșav. Un mare număr de necunoscuți se aflau înghesuiți cu noi într-o celulă lungă și strîmtă ; toți lungiți, neclintiți asemeni unor trunchiuri de arbori doborîți ; unii mai aveau încă putere să geamă. Așteptai ; ascultai zgomotul apei care clipocea nu departe de acolo. Culcat, priveam la ceea ce mă înconjura, fără să înțeleg, cu mintea risipită. După cîteva momente, începui să deslușesc un fel de chipuri păroase, cenușii, lipite de cimentul celulei. Undeva, într-un colț, sau prin perete — dar unde nu știu — pîndea cineva. Totuși, nu vedeam pe nimeni. Mi se părea că un chip cufundat în penumbră își tot întorcea ochii spre mine, rostogolindu-și-i ; aveam mare poftă să mă ridic pentru a-l studia mai bine, cu toată ciudata slăbiciune care îmi muia mădularele. Dar, țintuit locului, nu putui să mă clintesc, nici măcar cît să ridic un braț. Pe neașteptate, o nevoie de-a fugi, de neînvins, mă cuprinse. Abia atunci

reuşii să mă pătrund de monstruozitatea situației în care mă aflam; în mintea mea începu să se facă lumină și gîndii: „Djeha, Djeha, ce ți se întîmplă? Unde ai ajuns? Bietul de tine!..."

Nu putui rezista dorinței care mă îndemna să mă scol imediat. Dar de-abia mă ridicasem în capul oaselor, că un urlet prelung mă făcu să ies brusc din toropeala mea. Aruncai priviri îngrozite în jur. Nu venea din celula noastră: ciudat! Fapt e că primii o izbitură atît de puternică, încît căzui jos cît eram de lung, fără putere, aproape să-mi pierd cunoştinţa. In semiinconştienţa mea, îmi dădui seama că de cealaltă parte a zidului se aflau deținuţii. În aceeaşi clipă, o uşă se trînti făcînd să tremure greaua şi întunecata zidire, paşi se tîrşîiră prin coridor şi un horcăit, îndelung, sfîşie tăcerea. Mă ghemuii în colțul meu. Această mişcare se reînnoi, străbătu casa cu talazurile ei. Şi-apoi o tînguială dureroasă şi cadenţată, înălţîndu-se peste horcăitul din apropiere, se istovi timp de citeva lungi momente pînă la sleire. Lungit pe brînci, trăgeam cu urechea, gîfîind, pironeam cu privirea ceva dinaintea mea şi ceea

ce văzui atunci era cît pe-aci să mă facă să-mi ies din minţi.

În faţa mea, pe podea, zăcea Zubir cu faţa în sus; pumnii lui strînşi peste degetul cel mare şi-i odihnea pe piept. Ochii, care îşi pierduseră strălucirea, semănau a untură sleită. Cu toate acestea sprîncenele îi erau ridicate foarte sus, ca şi cînd mai povestea încă trista pățanie a părintelui său unui ascultător nevăzut. Era tare ciudată acea privire stinsă şi aţintită cu încăpăţînare pe nedeslușita albeaţă a tavanului. Băgai de seamă, tot atunci, că avea gura căscată; buzele învineţite lăsau să i scurgă, pe la colţuri, de-a lungul obrajilor şi pe ceafă, sîngele în şiroaie negricioase. Sub capul tînărului, sîngele forma o băltoacă de culoare închisă. Zubir nu mai mişca. Sîngele se scurgea pe nesimţite din el, necontenit: ai fi crezut că tovarăşul meu se topeşte. Pe neaşteptate se făcu frig de tot în încăpere, o îngrijorare cu totul deosebită mă cuprinse. Cu fălcile încleştate, amorţii.

Mai tîrziu, mult mai tîrziu, mi se pare, băgai de seamă că mă mutaseră: locul în care mă aflam era cu totul altul. Mă găseam într-o sală

mare, luminoasă, împreună cu alţi oameni, bine-înţeles. Tovarăşul meu dispăruse; nici urmă de sînge pe jos.

Ce se întîmplase cu el? Îmi întrebai vecinii, dar nici unul din ei nu putu să-mi răspundă; unii nici nu înţeleseseră măcar despre ce era vorba. Şi nu e cu neputinţă ca aceştia să mă fi luat drept unul a cărui minte se tulburase din pricina acelor întîmplări. Văzui, după înfăţişarea lor, că le era milă de mine. Asta nu era decît începutul!

Dimpotrivă, aflai că aveam să fim supuşi unui interogatoriu: pentru asta ne pregătise şi ne adusese aci! Nu după multă vreme, de altfel, fură strigate cîteva nume, de un glas puternic: erau cei dintîi chemaţi pentru a se înfăţişa autorităţilor.

Cînd, în sfîrşit, sosi rîndul meu şi cînd mă prezentai, un bărbat aşezat la un birou începu să răcnească şi să înjure ca şi toţi ceilalţi; apoi exclamă:

— Dja-kha! Djo-kha! Încă un nume, să-ţi vină s-o rupi la fugă! Cine mi-a adus lighioana

asta aici?... Încă unul agăţat pe degeaba!... Hai, şterge-o!

Rostind aceste ultime cuvinte pe care mi le scuipă, cu răsuflarea lui, în obraz, îşi ridică ochii asupra mea. Ce cap, ce uitătură!... S-ar fi zis că nu e decît o fiinţă ca şi noi. Totuşi, dacă toată lumeá ar fi ca el, am avea de ce să ne fie frică de om şi pentru om.

Prefiram în mintea mea aceste gînduri care nu erau cîtuşi de puţin îmbucurătoare, uitînd chiar şi de prezenţa reprezentantului ordinii, atît de nemaipomenit mi se părea totul. Fui înhăţat deodată de guler, îmbrîncit fără milă spre uşa de la ieşire şi, ajuns aci, primii o lovitură de picior drept în dos. Agentul care mă aruncă astfel afară, trebuie să fi avut o lungă practică a acestui fel de a trata oamenii. Mă aflam, ca prin farmec, din nou în stradă, în forfota continuă a trecătorilor, a orăşenilor care alergau după treburile lor, a negustorilor ambulanţi care făceau să răsune văzduhul de strigătele lor împînzite de pe o stradă pe alta, a ştrengarilor care se zbenguiau asemenea unor vrăbii obraznice, a automobilelor gonind în viteză, fără nici

o grijă pentru pietoni. Mulţimea deasă mă înghiţi, mă luă cu ea, în mijlocul miilor de strigăte, al miilor de zgomote, al clopoţeilor furioşi de bicicletă, al cîntecelor ameţitoare ţîşnite din gramofoanele cafenelelor, al paznicilor de măgari care strigau cît îi ţineau gura: „Balek, balek!", al sgomotului făcut de ciocanele tuturor cîrpacilor instalaţi în plin aer. Amestecat printre oameni, ascultînd toată viaţa aceasta, liberă şi fără grijă, umplîndu-mi plămînii cu aer curat fără să plătesc nimic, simţind în spate bunul soare al lui Dumnezeu care strălucea încă, deşi iarna trebuia să înceapă, ei bine — trebuie să mărturisesc? — nu mă simţii nici vesel, nici mulţumit.

Nu eram liber? Nu eram ca porumbeii aceia pe care-i vedem ţopăind pe drum, ciugulind ici şi colo, apoi înălţîndu-se deodată, speriaţi, în aerul prin care zburau atît de graţios, încît nu te mai săturai admirîndu-i? N-aveam să mă reîntorc, şi eu deasemenea, la viaţa mea dinainte, şi întocmai acestor păsări „să beau apă din fîntînă şi să-mi fac cuibul între olane?" Nu ştiam. Nu mai ştiam. . . . .

De bună seamă, nu eram deloc dispus să-mi

reiau vechile obiceiuri şi lucrul acesta nici nu-mi trecea prin cap. Nu, încă nu mă simţeam liber! Nu pot înţelege ceea ce mi se întîmpla, dar asta simţeam. Mi se părea că mă aflu încă în fundul întunecatei mele carcere, înghesuit pînă la asfixiere cu tovarăşii de nenorocire. Pe aceste străzi, s-ar fi spus că purtam cu mine, în spate, închisoarea, sau că sufletul, fiindu-mi aruncat şi el în închisoare, rămăsese acolo, în vreme ce eu umblam, de capul meu, prin lumea largă.

Cutreieram oraşul; idei fără legătură, idei nenorocite se îngrămădeau, se îmbulzeau în creierul meu zdrobit. Oamenii cumsecade care mă vedeau trecînd şi toţi cei care, lăudat fie Domnul, destul de numeroşi, îşi aduceau aminte de bunul lor prieten Djeha şi-l întîmpinau cu multe plecăciuni, văzîndu-se neluaţi în seamă, clătinau din cap cu tristeţe. Unul dintre ei oftă destul de tare pentru ca să-l pot auzi: „Iată ce face puşcăria din om!" Ah! cît de bine mă înţelegea omul acela!

Rătăcit mult timp încă în această stare: cîte ceasuri? Cine ar putea spune? Căldura grea şi înăbuşitoare a acelui noiembrie fără pic de nor

umplea orașul. Icoana tovarășului meu mort se înălță înaintea mea, sîngele îi curse iar șiroaie în fața ochilor mei. Ceva crescu, crescu din ce în ce, în capul sau în inima mea. Toate acestea se întîmplaseră, după cum aflai cu cîteva clipe înainte de a fi dat afară din închisoare, toate acestea se întîmplaseră pentru că nenumărați luptători se ridicaseră să-și apere țara. Și apoi o ciudată liniște coborî în mine, capul mi se limpezi. O luciditate, un sentiment de putere nemaiauzită, un fel de înflăcărare, ca un cîntec teribil, îmi cuprinseseră sufletul. Frații noștri, acolo în munți, au ridicat deci armele împotriva viermăraiei care ne-a ros măduva? Dar ce credeți că se va întîmpla de aci înainte? Fiecare zi va vedea crescînd numărul luptătorilor.

AȘTEPTAREA

Pe la amiază, cînd Omar se întoarse din hoinărelile lui, odaia era scăldată de luciri aprinse. Luminile care se vedeau înăuntrul ei sau care o străbăteau dintr-o dată alcătuiau o atmosferă de o precizie și o duritate de fier. Auișa și Miriem, culcate una lîngă alta, dormeau sau se prefăceau că dorm, leoarcă de nădușeală.

Cînd auzi pe fratele ei sosind, Auișa se ridică. Rămase culcată, rezemată într-o mînă. Îl măsură din ochi fără să se miște. Privirile ei urmăreau nu se știe ce gînd smintit. I se citea în ele deznădejdea: Omar rămase încremenit.

O supraveghea; puțin cîte puțin, Auișa păru că începe să-l vadă. Cu o mișcare a capului, îi

arătă farfuria în care mai înotau cîteva fărîme de pîine. Omar șezu jos, pe vine. Scoase cu degetele firimiturile albe ca zăpada, muiate în apa din blid.

La sfîrșit bău, cu înghițituri lacome, zeama rămasă.

În această clipă, Aușia îl pătrunse cu o privire sălbatică.

— Iar ai fost după cerșit ? zise ea.

— Mă jur...

— Nu minți. Te-am văzut intrînd la Yamina.

— Mă jur că n-am vrut să primesc smochinele pe care a vrut să mi le dea.

— Întîrzii prea mult pe la ușile vecinilor.

— Îi făcusem tocmai o treabă.

— Data viitoare, spune-i să-și facă singură treburile ! Cum se va întoarce Ma, îi voi spune tot.

— Dacă-ți spun...

Plecînd la Ujda, mama nu lăsase Auișei, fata cea mai mare dintre copii, decît cîțiva franci. Dar banii se topeau repede, totdeauna ; suma aceasta de-abia ajunsese pentru hrana unei singure zile. Și chiar de a doua zi, ce o da Domnul !

Trăiseră cum putuseră, gătind ceea ce rămînea ici, împrumutînd cîțiva gologani de dincolo.

Trecuseră trei zile ; Aïni tot nu se mai întoarcea din *călătorie.*

Omar cugetase de mai multe ori la aceste plecări. De cînd cu războiul, contrabanda cunoștea o nouă înflorire, ce nici nu s-ar fi putut prevedea vreodată. Mama lui, care își pierduse nădejdea să se mai întoarcă la Ujda, strecura din nou, prin fraudă, pînzeturi marocane. Acum, Omar nu mai socotea aceste absențe decît ca pe niște perioade greu de trecut. Fără doar și poate, după fiecare din ele, începea o eră nouă de belșug ; de scurtă durată de altfel. Asta ținea cîteva zile. Apoi, totul reîncepea ca înainte.

Așteptînd, se oprea fără voie în preajma altor locuințe, dar nu stăruia prea mult. Lua seama la vecinii care-și pregăteau *meïdas*-urile [1]. Cîteodată era chemat, întinzîndu-i-se cîte o nimica toată de mîncare. Primea rareori ; refuza rușinat și fugea.

[1] *meïdas :* v. pg.

A patra zi, noaptea se lăsă iar fără ca Aïni să sosească. Copiii se lipsiră s-o mai aştepte. Îşi amînară nădejdea pentru a doua zi.

De cînd mama lor plecase, ceasurile şi zilele se tîrau cu o încetineală îngrozitoare. Minute întregi treceau fără ca ei să rostească o vorbă.

Ziua se învîrteau încoace şi încolo, încordaţi, neliniştiţi. Acasă, chiriaşii, care le spionau chipurile lor îngrijorate, le strigau din cînd în cînd :

— Mama voastră v-a părăsit : n-o s-o mai vedeţi !

Copiii ştiau că sînt guri rele. Femeile glumeau:

— Cine ştie ? Poate că şi-a găsit vreun bărbat. Aşa că nu se mai întoarce în vecii vecilor.

Să facă una ca asta, mama lor !... Era caraghios. Pentru ce atunci glumele astea care le sporea chinul ? Erau destul de amărîţi şi aşa.

Pînă şi proprietăreasa ! Acum, cînd mama lor lipsea de acasă, trăncănea cele mai ticăloase mîrşăvii ; trîmbiţa cui vrea s-o asculte :

— De ce-o fi plecat femeia asta fără inimă, părăsindu-şi copiii şi lăsîndu-i să moară de foame ? De ce ? Pfu ! Se poate aşa ceva ?

Apoi o apuca mila de ei, ciufa bătrînă ! Ea,

căreia ura nu-i părăsea niciodată pieptu-i scorojit.

Între două ocări înveninate, ea se oprea, rîzînd veselă :

— Hi, hi, hi !

Ce veselie îngrozitoare !

Ce zbucium greu şi nelămurit se cuibărise în inima lui Omar. Spovedindu-se surorii lui mai mari, îi spunea cît îl chinuia foamea. Auişa tăcea.

Se mărginea să-i repete :

— Umima va sosi astăzi; sînt sigură. Deseară va fi aici.

Repeta asta într-una de cînd plecase Aïni.

Auişa se retrăgea într-un colţ ; băiatul pleca de lîngă ea cu moartea în suflet. Simţea că sora lui avea pică pe mamă-sa şi pe toată lumea. De altfel, începu să se poarte cu el şi cu Miriem cu asprime.

— Ce vreţi să fac ? izbucnea ea fără veste. A plecat ; v-a lăsat.

Apoi ţipa :

— Ascund eu banii ? N-a plecat decît pentru două zile. Şi iată că au trecut patru !

Şi totdeauna termina urlînd :

— N-am ce să fac! N-am ce să fac! O să mă înnebuniţi!

*

În după-amiaza celei de a cincea zile, aşteptară scrîşnind din dinţi. Se întinseseră pe jos. Căldura primelor zile de august, valuri-valuri, îi asalta, le încingea trupul, făcînd să li se zbată dureros tîmplele. În ochii lor totul devenea rumen, strălucitor. Văzduhul era dungat de vine de foc. Din acea clipă, frigurile începură să-l zgîlţîie fără încetare. Abia se puteau ridica; cu toată setea care-i înăbuşea, n-aveau nici o dorinţă să bea; erau înfometaţi.

Auişa, pe care mînia o scotea din minţi, se se aşeză mai la o parte şi-i privea dînd din cap. Îi opri să se vaiete; văicărelile lor o scoteau din sărite. Nu era din vina lor? Cu atît mai rău. Să tacă! Suferinţa o înrăia. Deodată, hohote de plîns o scuturară. Lacrimile, pe care voia să şi le ascundă, îi umflară ochii cît cepele şi i-i goliră de orice viaţă.

Ziua scădea pe nesimţite, dînd văzduhului o strălucire văroasă; acel ceas, mai apăsător decît toate celelalte, făcea rău copiilor. Ajunseseră la

marginea răbdării, acolo unde începe deznădejdea.

O dată cu soarele, orice adiere dispăruse. O uscăciune de cenuşă stinsă cuprinsese casa. Copiii dîrdîiau de friguri.

Se aşezară unul lîngă altul şi aţipiră ca într-o etuvă întunecată.

A doua zi, soarele, Omar nu va uita asta niciodată, răsări arămiu. Pe un cer rău prevestitor, dîre de nori se alungau gonite de un vînt pe care nu-l simţeai încă. Se anunţa siroco. Nu trăgeau nădejde să mănînce nici în dimineaţa aceea. Se spălară cu apă din puţ, ca să se răcorească. Şi lunga aşteptare reîncepu.

Orele patru după-amiază. Era ora la care sora mai mare spusese că sosea trenul mamei. Peste această oră, nu mai era nimic de aşteptat.

Omar se potolise şi el dar, hotărît, n-avea liniştea Miriemei. Surioarei lui părea să nu-i pese de nimic, nici de foame, nici de căldura înăbuşitoare ca o lînă, nici de aşteptarea chinuitoare... Aşezată pe pragul uşii, ţinea în gură un capăt de lemn pe care-l sugea cu o mulţumire

paşnică. Un pic de bale galbene se închegaseră în colţurile gurii. Figura îi rămînea închisă.

Cea mai supărată, fără îndoială, era Auişa: sîngele ei rece nu era decît o înşelare. Aprinderea ei pîlpîia, înnebunitoare.

Omar şedea turceşte în mijlocul încăperii, cu capul lăsat pe umăr. Atras de figura Miriemei, i se păru curînd că vede o femeie în vîrstă, sau mai degrabă o femeie îmbătrînită cît ai clipi din ochi. Sora lui avu dintr-o dată mai multe veacuri de viaţă, păstrînd în acelaşi timp trăsăturile unei fetiţe.

În acest timp, o ciudată însufleţire se răspîndi în Dar Sbitar. Cele două copile, Auişa şi Miriem, se repeziră la scară. Omar recunoscu vocea mamei sale printre celelalte voci de femei. Nu-i veni să se ridice. Vecinele primeau pe Aïni cu ţipete de uimire, cu strigăte ascuţite de mirare, cu rîsete şi întrebări...

Mereu în acelaşi loc, Omar se ghemuise în el însuşi cu toată forţa. Din nou auzi vocea mamei lui.

Avu groază de glasul acesta, al cărui sunet îl făcea acum să se înfioare, îl sfîşia. Să fi nădăjduit atîta, şi pentru ce? Simţi deodată o nevoie aprigă de a urî tot şi de-a dispărea. Dar înainte de a se prăbuşi pentru totdeauna, de a se pierde cu totul, el se adună pe culmea cea mai înaltă a suferinţei sale. Tăcea ca să poată asculta această prăbuşire.

Durînd abia cîte o clipă, se iviră atunci cele dintîi luminişuri în suferinţa lui. Se bizuia totuşi că va rămîne inert ca un cadavru. Ura lui, ura lui, ce se întîmpla cu ea? Nu-l mai susţinea? N-avea alte braţe, între care să se ascundă: oriunde aiurea, ar fi fost la fel, această temniţă nu s-ar schimba; nefericirea ar rămîne peste tot aceeaşi. Din tot sufletul lui de copil dori să se destrame. În aceeaşi clipă, din străfundurile în care cugetul său formula această dorinţă, o spaimă năprasnică îl cuprinse pe neaşteptate. Lacrimi alunecară încet pe obrajii lui schimonosiţi

CUPRINSUL

T. 2535

Responsabil de carte: C. Frunzetti
Tehnoredactor: I. Holban
Corector: M. Zilber

Dat la cules 11.10.956. Bun de tipar 14.11.956. Tiraj 10.100 ex. Hîrtie tipar de 52 gr. m.p. Format 700×1000/32. Coli ed. 3,33. Coli de tipar 3,87. Ediția I. Comanda 3280. A. nr. 04826. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 A-32=R.

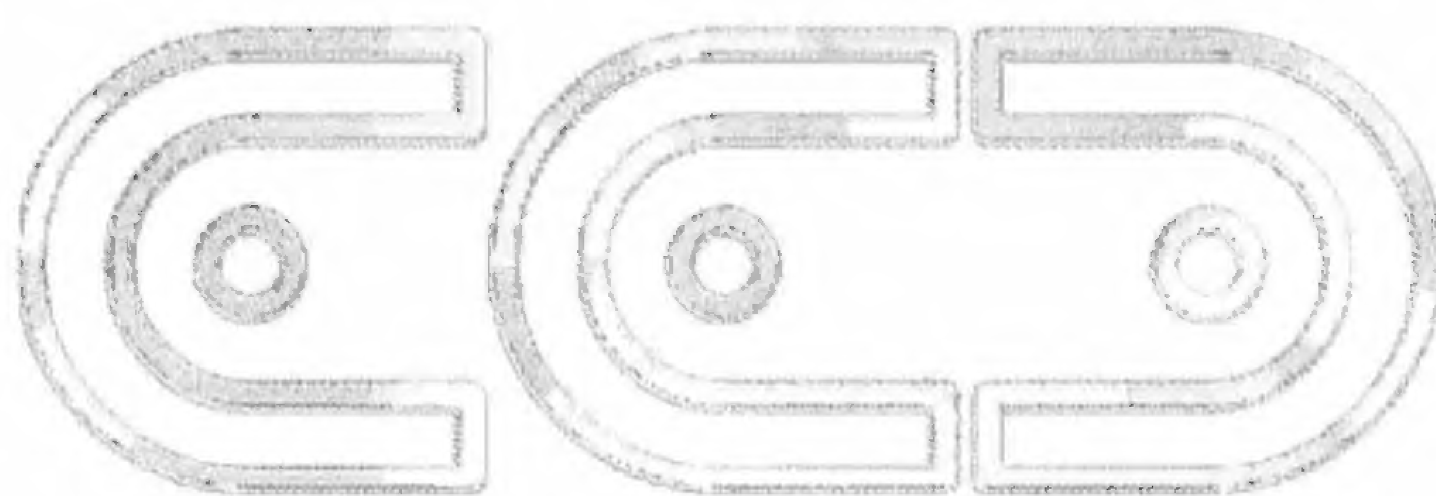
Tiparul executat sub com. nr. 1449 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN".
București — R.P.R.

ÎN COLECȚIA „MERIDIANE"

AU APĂRUT:

Theodore Dreiser:	*Capcana*
Albert Maltz:	*Vine circul*
Langston Hughes:	*O întîmplare neplăcută cu îngerii*
* * *	*Bătrînul șef de trib* (nuvele de Dorris Lessing și Alfred Coppard)
André Stil:	*Floarea de oțel*
Pierre Gamarra:	*Mîinile oamenilor*
Marcel Willard:	*Marșul african*
* * *	*Signora coboară la Pompei și alte povestiri ale scriitorilor italieni*
Renata Vigano:	*Vine barza*
Anna Maria Ortese:	*Ochelarii*
Henry Lawson:	*Cum s-a îndrăgostit Joe Wilson*
Halldor Laxness:	*O întîmplare la Reykjavik*
M. Andersen-Nexö:	*Biletul de loterie*
* * *	*Cîntecul porcului* (Nuvele de Teru Takakura și Yoko Ota)
Sabahattin Ali:	*Șoseaua asfaltată*
* * *	*Osman Șchiopul și alte povestiri ale scriitorilor turci*

Scanare și prelucrare digitală

de

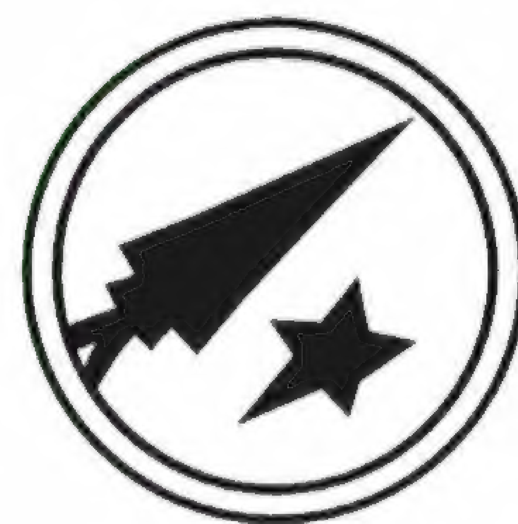

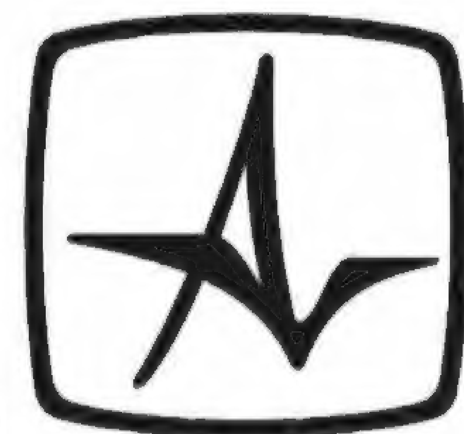

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2023

